

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Václav Štulc

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Sociální aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví
-
teoretická východiska a možná řešení

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Josef Hrdinka, Ph.D.

Vypracoval:
Václav Štulc

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Sociální aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví - teoretická východiska a možná řešení**, zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Kladně dne 17. 4. 2010

Václav Štulc

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval panu PhDr. Josefu Hrdinkovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za projevenou vstřícnost, ochotu a cenné náměty využité v této práci.

Rovněž bych chtěl poděkovat Petulce Pavlíčkové za psychickou podporu, kterou mi byla po celou dobu studia.

Václav Štulc

„Nebudete bez chudých v zemi vaší,
protož přikazuji tobě,
abys ochotně otvíral ruku svou bratru svému,
chudému svému a nuznému svému v zemi své“

(Pátá kniha Mojžišova 15,11)

OBSAH:

Úvod	3
I. Teoretická část	
1. Základní pojmy a teoretická východiska	5
1.1 Pojmy související s danou problematikou	5
1.2 Pojem sociální vyloučení	8
1.3 Pojem chudoba a její projevy	10
1.4 Dílčí závěr	11
2. Bezdomovectví a jeho formy	12
2.1 Bezdomovectví zjevné	12
2.2 Bezdomovectví skryté (latentní)	13
2.3 Bezdomovectví potencionální	14
2.4 Typologie bezdomovectví dle ETHOS	15
2.5 Vnější a vnitřní příčiny vzniku bezdomovectví	17
2.6 Dílčí závěr	18
3. Aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví	19
3.1 Dědičnost a její vliv na vývoj jedince	19
3.2 Působení rodinné výchovy	20
3.3 Vliv školy a vzdělání	22
3.4 Existence sociálně patologických jevů	23
3.3.1 Patologické hráčství	24
3.3.2 Závislost na alkoholu	25
3.3.3 Drogová závislost	25
3.5 Fyzický a psychický handicap	26
3.6 Dílčí závěr	28

4. Instituce zaměřené na problematiku bezdomovectví	29
4.1 Naděje	29
4.2 Centrum sociálních služeb Praha	31
4.3 Diakonie ČCE	32
4.4 Armáda spásy	32
4.5 Ministerstvo práce a sociálních věcí	34
4.6. Dílčí závěr	35

II. Praktická část

5. Empirická část	35
5.1 Stanovený cíl průzkumu	35
5.2 Výběr a klasifikace průzkumného souboru	35
5.3 Průzkumná metoda – rozhovor orientovaný na problém	36
5.4 Kazuistiky	37
5.5 Shrnutí a interpretace získaných dat	45
6. Možná řešení a východiska bezdomovectví	46
6.1 Preventivní opatření	47
6.2 Psychologická péče	48
6.3 Zajištění pracovních příležitostí	50
6.4 Pomoc prostřednictvím podání informace	51
6.5 Krizová intervence	52
6.6 Efektivní působení institucí	52
6.7 Služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost	53
6.8 Pomoc v procesu opětovného návratu do společnosti	54
Závěr	54
Resumé	
Anotace	
Literatura a prameny	

Úvod

Bezdomovectví považuji za velmi významný společenský problém, a proto jsem se rozhodl na tento sociálně - patologický jev zaměřit.

Domnívám se, že v dnešní v mnoha směrech vyspělé společnosti není tomuto faktu věnována dostatečná pozornost, a to i přes skutečnost, že do společenského života většiny z nás zasahuje. Za absurdní považuji, že lze spatřit člověka na okraji společnosti často s velmi zanedbaným zevnějškem a v téměř likvidačním zdravotním stavu, a přitom většina členů společnosti považuje tento obraz za běžný jev, který je až se zarážející samozřejmostí přehlížen. Tento způsob pohledu následně jen velmi stěží evokuje nějakou myšlenku či snahu směřující k možné pomoci takto postiženým jedincům. Hovořím zde o zjevném bezdomovectví, které je většinou z nás dobře známé, ale problematika tohoto jevu je mnohem rozsáhlejší a hlubší. Existují zde také lidé, kteří jsou tímto patologickým jevem rovněž dotčeni, jen se zatím neprojevují veřejně, čímž mám na mysli, že přespávají u svých blízkých, přátel, využívají azylové domy a noclehárny.

Bezdomovectví je bezesporu významným tématem pro oblast sociální pedagogiky, která se mimo jiné také zabývá výchovným působením na sociálně znevýhodněné skupiny, a neméně významným tématem je pro sociální práci, která mimo jiné zkoumá možnosti, které by vedly ke zlepšení kvality života lidí a sociálních skupin. Prostřednictvím kvalitativního průzkumu, který bude součástí mé práce, se budu snažit objektivně zjistit především příčiny vzniku stávající situace lidí bez domova a na základě zjištěných poznatků a zpětné vazby hodlám prezentovat návrhy, které by mohly vést k možným řešením, případně by její výsledky mohly posloužit jako upozornění na určité nedostatky v dané oblasti a mohly by být podnětem pro strany pomáhajících subjektů. Chtěl bych rovněž zjistit, zda je ze strany bezdomovců vnímána pomoc ze strany společnosti jako dostačující, případně v čem jsou z jejich strany v dané oblasti shledávány nedostatky. Ze získaných skutečností bych chtěl vyvodit kroky vedoucí k zefektivnění motivace a entuziasmu u těchto jedinců tak, aby byli schopni a ochotni opětovně se zařadit do společnosti. S přibývajícím mírou tolerance vůči tomuto patologickému jevu si mnozí z nás ani neuvědomují závažnost problému vyloučení ze společnosti, tzv. sociální exkluze, a to i navzdory skutečnosti, že se dotýká nemalého počtu lidí, kteří prožili trauma ze ztráty majetku, domova, blízkých přátel a v tomto důsledku tak důležitých sociálních vazeb. Přítomnost těchto osob je poté omezena na

minimum. Většinou takové osoby budu nazývat termínem *bezdomovci*. Lidmi na okraji společnosti však nemusí vždy být pouze oni. Mohou jimi být např. jedinci propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, drogově závislí, nebo minoritní skupiny obyvatel, kterými mohou být Rómové, seskupení cizinců apod., přičemž osoby označované za bezdomovce často integrují i zástupce všech těchto skupin.

Počátky vzniku bezdomovectví v naší společnosti lze stěží určit, ale nárůst byl zaznamenán po roce 1989, a to v důsledku politických změn. Expanzivní ekonomika směřovala k tržnímu hospodářství, což se nutně projevilo v bytové oblasti a v řadě zásadních změn sociálního systému. Vlivem těchto kroků pak bezdomovectví nabylo současných rozměrů a stalo se celospolečenským sociálním problémem. Tento jev se vyskytoval v menší míře i dříve, avšak komunistická strana jej potlačovala, jako by neexistoval. I to může být jednou z příčin, proč společnost často nevnímá bezdomovectví jako existující celospolečenský problém, který se zároveň dotýká každého jedince ve společnosti. Pokud již přece jen majoritní společností problém vnímán je, pak předpojatě a negativně. Mnoha autory jsou vydávány publikace věnované bezdomovectví, ale jen několik málo studií se podrobně věnuje vztahům mezi bezdomovci a veřejností.

V každé ze západních zemí Evropy nebo ve Spojených státech má patologický jev bezdomovectví odlišný vývoj, podobu či rozměr než v České republice. Bezdomovectví je nutné věnovat patřičnou pozornost proto, že by mohlo dosáhnout mnohem většího rozsahu a bylo by ještě obtížnější jej efektivně řešit podobně jako je tomu ve zmíněných zemích.

1 Základní pojmy a teoretická východiska

1.1 Pojmy související s danou problematikou

Pojem bezdomovec, je podle Hradeckého slovním obratem pro veřejnost velmi známým a jí samotnou často užívaným. V mnoha lidech vyslovení tohoto označení evokuje představu člověka, který přežívá na ulici či na veřejně přístupných prostorách a nemá možnost řádného ubytování. Svým vzhledem se velmi výrazně odlišuje od obvykle běžným způsobem vnímaných a pro svou průměrnost nevýrazných členů společnosti.¹

Nemít domov však nutně nemusí znamenat být neupravený a špinavý. Takovéto projevy je často možné zaznamenat i u člověka, který řádné bydlení má. Uvedená představa je mnohdy jen jakýmsi stereotypem úředních či odpovědných osob. Nemusí být proto později snadné takové osoby přesvědčit o tom, že člověk bez domova může být člověkem čistým, upraveným a dokonce společensky oděným. Přesvědčit je o tom, že jeho jediná niance od většinové společnosti spočívá pouze v tom, že nemá vlastní domov. Navzdory této skutečnosti, společnost vnímá výraz *bezdomovec* jako společného jmenovatele všech těchto jedinců a tím vrhá stín předpojatosti na všechny svědomité, pracovité a čisté lidi bez domova.

Je nutné zdůraznit, že slovo bezdomovec není interpretováno pouze z hlediska sociálního, ale rovněž z hlediska právního. To je však hledisku sociálnímu poměrně vzdáleno a bezdomovec se v tomto pojetí snadno stane jedincem bez státní příslušnosti. I v právním pojetí je však možné se s výrazem bezdomovec a se všemi dalšími obsahovanými skutečnostmi setkat, nikoliv však v právním systému českém. Museli bychom jej hledat v právních rádech jiných zemí.

Bezdomovci mohou být lidé bez řádného a stálého bydlení, často lidé bez trvalého zaměstnání. Tito jedinci jsou obvykle exkludováni ze sociální sítě, která je poskytována širokému okruhu občanů, a která má zabezpečit překonání nepříznivých důsledků tzv. *sociální události*. Tou může být např. porucha zdraví, invalidita, nedostatečný finanční příjem, dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav apod.

---

¹ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 29

„Dle pracovní definice evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci se za bezdomovce považují:

- *lidé, kteří nemají střechu nad hlavou,*
- *lidí žijící v institucích, protože nemají kam jít,*
- *lidé žijící v nejistém ubytování,*
- *lidé žijící v nevhodném a standardu neodpovídajícím ubytování.“²*

Jev bezdomovectví pak dle výkladu evropských států nezahrnuje pouze osoby bez přístřeší, ale i osoby, kterým ztráta přístřeší hrozí z nejrůznějších důvodů, mezi něž může kupříkladu patřit neplacení nájemného. Rovněž pamatuje na osoby, které nežijí v důstojných podmínkách, nedokáží si opatřit vlastní bydlení. Někteří jako volbu dočasného bydlení užívají sociální zařízení či ústavy. Osoby, které se bezdomovci staly ať už vlastním přičiněním či vlivem okolností, se shromažďují ve větších městech. Jsou to místa s velkou fluktuací osob, kde mají ideálnější možnosti ke svému bytí. Na těchto místech jsou rovněž obvykle situovány nejrůznější charitativní organizace poskytující bezdomovcům pomoc. Ta nejčastěji spočívá v podání stravy nebo zajištění základní hygieny.

Přidám se k Hradeckému, když zmiňuje, že pro bezdomovectví můžeme jen velmi těžko nalézt jedinou, správnou, či tento jev přesně vymezující definici. Tato skutečnost je potvrzována i ve velmi nízké schopnosti orgánů veřejné moci na tuto problematiku adekvátně reagovat.³

Právní úprava, která se vztahuje k výkonu veřejné správy, nabízí celistvé, zobecněné a podle typových znaků utříděné projevy, které se k bezdomovectví vztahují formou nejrůznějších definic. Ty však mohou mít za následek, že některým bezdomovcům pak není přiznána tolik potřebná a oprávněná pomoc. Zkrátka vymezení těchto definic s jejich životními poměry a individuálními okolnostmi jednoduše nepočítá.

---

² Hradecký, I., Nedělková, M. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*. Praha: Naděje, 1998, s. 27

³ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 10

Jako policista mohu z vlastní zkušenosti konstatovat, že převážná část těchto lidí bez domova nedisponuje žádnými osobními doklady. O tyto v důsledku ztráty, odcizení či z jiného důvodu přišli. Rovněž mohu potvrdit skutečnost, že většina bezdomovců se státními orgány nekomunikuje.

V důsledku neplnění zákonem stanovené povinnosti platit zdravotní pojištění často bývá pro osoby bez přístřeší lékařská péče velmi obtížně dostupná. Jejich způsob života je činí velmi zranitelnými a pravidelná zdravotní péče, které se jim nedostává, způsobuje a prohlubuje jejich mnohdy zubožený stav. K jejímu bezúplatnému poskytování dochází jen v přímém ohrožení života. Náklady spojené s touto léčbou jsou nevymahatelné, což je dalším velmi špatně vnímaným faktem v naší společnosti.

Každý občan dle našich platných zákonů je povinen mít v registru obyvatel uvedeno místo trvalého pobytu. Zda se na tomto místě zdržuje či nikoliv již není podstatné. Tedy z pohledu legislativy občané bez přístřeší de facto neexistují, a proto je bezdomovectví označováno jako stav lidí bez státní příslušnosti.

Hradecký rovněž uvádí, že veřejné instituce jako představitelé státní moci by měly poskytovat kvalitní služby pro případy bezdomovectví již vzniklého, směřující ke zmírnění jeho následků. Jistě nutnou složkou těchto služeb je rovněž působení preventivní, které předchází jeho samotnému vzniku. Poskytované služby jsou závislé na poznatcích získaných shromažďováním dat, informací a poznatků, které se k tomuto jevu vztahují. Zde se rovněž projevuje hodnotnost těchto podkladů, neboť nemusejí být využívány pouze místními, regionálními, či centrálními orgány. Mohou sloužit jako nezbytný zdroj informací pro sociální začleňování v rámci Evropy, jehož cílem je prvotně bezdomovectví předcházet, hledat jeho možná řešení a v neposlední řadě míru bezdomovectví snižovat. Lze sem z pochopitelných důvodů zařadit rovněž snahu o minimalizaci nepříznivých účinků na rodiny jevem stížených jedinců a poskytnutí alespoň základní podpory pro udržení trvalého samostatného bydlení.⁴

Typickou ukázkou rozmanitosti jednotlivých definic právního pojetí bezdomovce je zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v platném znění, který užívá výrazů *osoba bez přístřeší* či *osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení*. Již z této koncepce je však patrné, že jde o umělý teoretický koncept, který je odtržen od skutečné reality. Nepřehlédnutelným plusem je již samotná existence

---

⁴ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 10

těchto definic v zákoně o sociálních službách, která je však pravděpodobně jedinou pozitivní skutečností obsaženou mezi převažujícími nedostatky. Pokud budu blíže hovořit o těchto nedostatcích, musím zmínit například naprostou absenci výkladu pojmu přístřeší. O jaký stav se jedná? Co je to být bez přístřeší? Zavedená definice *osoba bez přístřeší* je pak příčinou vyvolání ještě intenzivnějšího dojmu, že se jedná o pozici lidí, kteří existují pouze na ulici. Že svůj život prožívají na veřejných zastřešených a proti povětrnosti chráněných prostranstvích a naprosto vylučující myšlenku ubytování. Svou přílišnou obsahovostí jsou pak v zákoně užití definice předurčeny k odmítnutí ze strany nás, členů široké veřejnosti. I přes původní kritiku naprostého nedostatku patřičného objasnění výrazu přístřeší je jeho explanace přece jen obsažena v občanském zákoně č. 40/1964 Sb., v platném znění. Zde jej však nalzáme v diametrálně odlišném pojetí, než jaký předpokládá zákon o sociálních službách. Výraz *osoba bez přístřeší* je pak nahrazen korektnějším pojmenováním označeným jako *osoba bez domova*, které je rovněž o poznání méně deprivacním obratem než-li bezdomovec. I přes jistá pozitiva se však u veřejnosti nesetkává s úspěchem, neboť se jedná o slovní složeninu. Jako extrémní by se v sociálním chápání pojmů mohlo zdát právní užití výrazů *občané společensky nepřizpůsobení*, či *občané společensky nepřizpůsobiví*. Ty jsou ale pak společností percipovány jako ze společnosti naprosto vylučující, persekční a diskriminační. V moderní sociální společnosti se to však může jevit přinejmenším jako neuspokojivé.⁵

1.2 Pojem sociální vyloučení

V současné době se bohužel nevšední termín sociální exkluze stává termínem běžně užívaným. Jedinec, který je ze společnosti pro nejrůznější příčiny vytěsněn, se pak bez způsobilé a kvalifikované pomoci není schopen sám vrátit k účasti na běžném životě a participaci na společenských procesech. V souvislosti s těmito aspekty pak může docházet k závažným psychickým poruchám jedince, které mohou vést až jednak k přímému ohrožení struktury jeho osobnosti ale i k samotnému riziku destrukce stránky fyzické.

---

⁵ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 30

Proces vylučování jedinců ze společnosti je procesem dynamickým, který dozajista narušuje soudržnost společnosti a současně vyvíjí tlak na zvýšení právní ochrany lidí. Je paradoxní, že sociálně vyloučení jedinci, dlouhodobě nezaměstnaní a nemocní či invalidní jedinci jsou častokrát zbaveni výhod, které přináší sociální, ekonomický a technologický pokrok. V důsledku toho pak dochází ke zvyšování ekonomické nejistoty stále vyššího počtu lidí. Pro každý profil společnosti je nutná rozvinutá sociální soustava, neboť nárůst chudoby a nezaměstnanosti každou společnost vyčerpává a pauperizace je možnému rozvoji a konjunkturu překážkou.

„Společenské vyloučení se projevuje různými formami chudoby. Bezdomovství je jejím extrémním projevem a je dnes považováno dokonce za subkulturu společnosti. Subkulturu opovrhovanou, deformovanou, diskriminovanou, segregovanou a marginální.“⁶

Proces vyloučení dále úzce souvisí s nízkými příjmy často na hranici přežití. Dále s nerovnostmi mezi muži a ženami, destrukcí rodinného života, nízkým vzděláním a nízkou kvalifikovaností, stejně jako s nedostatkem možností a příležitostí, které jsou obecně členům společnosti nabízeny.

Bezdomovectví je ovlivňováno různými zákonitostmi, úsudky a obměnami, stejně jako věcnými i osobními rysy. V jednotlivých zemích je pak jejich vliv odlišný zejména protichůdnými proměnami a rozdílnými výsledky. Neměnným symbolem bezdomovství ve všech oblastech světa, pokročilých i rozvojových státech je fakt, že všichni jedinci bez rozdílu pohlaví či věku existují a přežívají v interakci s výrazně chudobným životním stylem, nápadně nepoměrným s životem ostatní populace. Hovořím pochopitelně o jedincích, kteří žijí životem bezdomovce.

Hradecký mj. uvádí, že specifické podoby tohoto jevu zahrnují diferencovaný objem a intenzitu jednotlivých forem bezdomovectví a bez pochyb jsou ukázkou a dokladem sociálního vyloučení člověka. Je tedy jistě prospěšné tuto skutečnost, která je současně ověřeným jevem, zvážit. Riziko spojené se společenským vyloučením a její samotná existence je neoddiskutovatelnou skutečností stejně jako fakt, že člověk nemůže zůstat sám, neboť je tvorem společenským, citlivým, vnímavým, uvědomujícím si úroveň své společenské existence a osamocení vede k oslabení schopnosti obrany proti zátěžovým situacím, zoufalství a může dospět k nevratným psychickým poruchám

---

⁶ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 12

a následné celkové destrukci člověka v podobě, jak jej známe.⁷

1.3 Pojem chudoba a její projevy

Výrazná příčina problémových sociálních úkazů, kterou bezesporu chudoba je, tvoří společně s bezdomovectvím vzájemně provázanou dvojici skutečnosti a pojmů.

O vzájemné propojenosti uvedených jevů tedy není pochyb. **Pojem chudoba** je podobně jako bezdomovectví fenoménem, který v sobě zahrnuje nejen materiální nedostatek a strádání, ale současně i zařazení na žebříčku sociálního statutu a následnou osamělost a odsunutí na okraj zájmu. I přes uvedenou obtížnou oddělitelnost obou jevů není na poli vědeckého a politického diskurzu problému bezdomovectví není přikládána taková váha, jako je tomu v případě chudoby. Je tedy patrné, že koncept chudoby je nadřazený pojmu bezdomovectví, který je považován spíše za krajní formu chudoby.

O neoddělitelnosti těchto pojmů hovoří rovněž Průdková a Novotný, kteří shodně uvádí, že chudoba je nejen v České republice, ale i mnoha bohatých západních zemích jedním z důvodů přinášející bezdomovectví. V rámci pojednání o nemajetnosti pak tuto člení na subjektivní a objektivní. **Subjektivní chudobou** je možno rozumět vnitřní psychický stav jedince, který si svou chudobu vnitřně vyvolává vlivem komparace s majetkovými poměry jiných osob. Takoví lidé často projevují tendenci se většinou srovnávat s jedinci, kteří vystoupali na žebříčku míry majetnosti velmi vysoko, což následně musí negativně působit při konečném hodnocení jejich majetkových poměrů a chudoba je pak často velmi přeceňována. Naproti tomu reálný nedostatek vycházející ze znaleckého hodnocení, přiblížení se hranici tzv. životního minima, které je výsledkem sociálně-ekonomických rozborů, je možno chápat jako **chudobu objektivní**. V návaznosti na předložené členění můžeme toto dále diferencovat předestřením **chudoby absolutní**, která vystihuje člověka, který nedisponuje a není schopen si opatřit prostředky zajišťující jeho vlastní přežití. V rámci tohoto členění je pak nutné uvedení **chudoby relativní**. Ta lze jednoduše charakterizovat v míře odklonu určitých majetkových standardů určených jedinců od poměrů běžných v té které společnosti.⁸

---

⁷ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 12 - 50

⁸ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 30-32

Relativitu chudoby pak osobně vnímám v dostatečných příjmech daného jedince, se kterými je však nakládáno neuváženě, realizováním nepotřebných výdajů.

V každé historické éře bylo na potřebné a nemajetné jedince nahlíženo rozdílně i přesto, že v jednotlivých etapách lidského vývoje byl tento pohled modifikován. V žádné z nich pak nenalezneme přístup k péči o bezdomovce. Toto pojetí bylo vystihováno péčí o chudé a potřebné lidi. Tedy i z pohledu historického je evidentní dodnes trvajícím úzké propojení obou jmenovaných patologických společenských jevů. Takřka nepopíratelně lze konstatovat, že nemajetnost se dotýká každého bezdomovce. Není však možné se ztotožnit s tvrzením, že každý chudý či nemajetný je a priori bezdomovcem. Chudobu tak lze tedy označit za kolektivního jmenovatele všech bezdomovců.

„Je v řádu lidské přirozenosti, že každá společnost se vyznačuje určitou mírou sociální nerovnosti reflektující různou míru osvojování si bohatství, prestiže a moci.“⁹

Koncepty pomoci lidem bez domova se v mnoha případech stávají cílem zřídka kdy oprávněné kritiky. Osobně považuji za přínosné upozornění na fakt, že nebude-li ze strany společnosti lidem bez domova věnována dostatečná pozornost či obyčejný lidský zájem, hrozí, že jedinec, který bude po delší dobu bez pomoci ponechán v sociální izolaci, bude nucen se těmto podmínkám přizpůsobit. To je později však vnímáno většinovou společností jako zahálčivost nebo nevěle na svém životě cokoliv změnit. I to se poté podílí na vesměs negativním hodnocení bezdomovce veřejností, jemuž byla nabídnuta eventualita pro radikální změnu života, ale který tuto možnost odmítá.

„Hmotná a sociální nouze je negací důstojnosti člověka. Tam, kde jsou lidé odsouzeni k životu v chudobě, jsou porušována lidská práva. Zápas s chudobou, nouzí všeho druhu teprve čeká na své vítězství. Prozatím je jeho boj pouze okrajový, provázený násilím, nepochopením a lhostejností.“¹⁰

---

⁹ Sekot, A. *Sociologie v kostce*. 3. Vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. 141

¹⁰ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 33

1.4 Dílčí závěr

Vymezení základních pojmů je nedílnou součástí každé snahy o porozumění určitému problému, což v rámci patologického jevu bezdomovectví pro jeho nesmírnou složitost platí dvojnásob. Od obecnějšího pojetí popisovaného fenoménu, který právě pojmy výstižně představují, můžeme následně do tohoto pronikat. Blíže jej poznávat a následně tak nalézat možná řešení.

2. Bezdomovectví a jeho formy

Při snaze kategorizovat bezdomovectví musím konstatovat, že se téměř vždy bude jednat o zjednodušení velmi složitého, proměnlivého a vyvíjejícího se procesu.

„Pro naplnění strategických záměrů v oblasti sociálních věcí a bydlení je potřeba mít relevantní informace:

- údaje monitorující počet lidí spících venku,*
- údaje o počtu uživatelů služeb pro bezdomovce a počtu dostupných ubytovacích míst,*
- údaje přesně monitorující celkový počet domácností bez domova,*
- údaje o počtu osob žijících v dočasném či nejistém nebo nevyhovujícím obydlí,*
- údaje o počtu potencionálních bezdomovců nebo osob bezdomovstvím ohrožených,*
- údaje o počtu osob, kterým hrozí vystěhování,*
- údaje o počtu osob, které mají být propuštěni z institucí a nemají domov.*

Prevence bezdomovectví, také vyžaduje zajištění udržitelného trvalého bydlení pro bývalé bezdomovce. K tomu je třeba mít informace o počtu bezdomovců, kteří setrvávají v azylových domech, protože nezískali přístup k podporovanému bydlení.“¹¹

2.1 Bezdomovectví zjevné

Stejně jako Průdková a Novotný se domnívám, že základní formou předestřeného patologického jevu je **bezdomovectví zjevné**. To zahrnuje asi všechny jedince bez domova, které obecně známe. S těmi se každodenně setkáváme. Pro jejich častý zápach, zpustlou vizáž spojenou s prosbou o finanční výpomoc, poleháváním či posedáváním na dlažbě, lavičkách nebo obratnou manipulací pomocnými nástroji

---

¹¹ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 11

u kontejnerů jej neomylně identifikujeme. Zřídka jsou bez velkých igelitových tašek či batohů, které pro ně často znamenají veškerý majetek. Nemusí být početní, a přesto v lidech mohou vyvolat strach a odpor, který se následně odráží v negativním hodnocení. Zjevné bezdomovectví lze i dále členit do podkategorií. Ty zastupují jedinci, kteří sociální pomoci využívají a pak také ti, kteří svou svobodu a způsob života nehodlají omezit za žádných okolností. To pak neučiní ani za cenu možného ohrožení, které je s životem na ulici spojeno. Dále můžeme hovořit o tzv. **dobrovolných bezdomovcích**. Ti by měli být definováni jako jedinci, kteří na návrat do společnosti, životní cíle a hodnoty již rezignovali a zvolený způsob života je tím jediným, o co usilují. A to i přesto, že jím dokáží naplnit pouze své základní potřeby.

Podle řady odborníků a pracovníků organizací, kteří se popisovaným jevem zabývají, dobrovolné bezdomovectví však neexistuje. Nikdo si přeci nepřeje být bezdomovec. Je nutné zohledňovat míru vůle a možnosti, které jsou těmto lidem přístupné.¹²

Vlastimila a Ilja Hradečtí zjevné bezdomovství spojují s extrémním nedostatkem finančních prostředků. Ten člověka dostane do situace, která je pak celý život ovlivňuje. Velmi často je pak tato situace spojená se ztrátou důvěry v sebe sama, ve vlastní schopnosti a možnost uspět. Společným jmenovatelem lidí bez domova může být zpretrhání rodinných vazeb. Jejich nízká informovanost a adaptabilita rovněž může vyústit ve vytvoření propasti mezi jimi samotnými a nutnou administrativou. Významnou roli především sehrává ztráta důvěry v sebe sama, která se u zjevných bezdomovců může zvnějšku projevit blouděním po městech. Hledajíc peněžní pomoc, potraviny či ošacení. Nalezli bychom nespočet míst, které slouží ke společnému setkávání osob, jež nesou znaky zjevného bezdomovectví. Nejčastěji je však možné tyto jedince nalézat na nádražích. Ta jakoby je přitahovala jakousi tajuplnou mocí. Vysvětlení můžeme nalézt v samotných potřebách jedinců bez domova, které jsou od potřeb běžného člena společnosti podle Maslowa mírně odkloněny. Člověk bez domova uspokojuje své základní fyziologické potřeby na různých místech, kde si dokáže zajistit jídlo. Avšak potřebu bezpečí a zvláště nezbytnou potřebu sociální mu zajišťují právě nádraží, která jsou odjakživa považována za jakousi *křížovatku obchodních cest*.¹³

---

¹² Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 13-14

¹³ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 36-39

2.2 Bezdomovectví skryté

Jako další členění základní formy bezdomovectví se nabízí **bezdomovectví latentní, nebo-li skryté**. Ač se to může zdát méně věrohodné, zdaleka převyšuje formu bezdomovectví zjevného. Nezahrnuje jen jedince bez domova, kteří odmítají z nezjištěných příčin sociální pomoc, která jim se prostřednictvím nejrůznějších nadací nabízena.

Týká se i populace putující, ale také jedinců přežívajících v nevhodných podmínkách pro bydlení, kterými jsou kabiny dopravních prostředků, kontejnery či objekty určené k demolici.¹⁴

Průdková s Novotným shodně uvádějí, že skrytými bezdomovci jsou také lidé, u kterých by nás to nikdy nenapadlo, neboť své trápení a potíže s bydlením z pochopitelných důvodů před svým okolím tají. Jsou to lidé, kteří jsou upravení. Často s pěstěným zevnějškem, kteří se s bezdomovci zjevnými nijak neztotožňují a mnohdy jimi sami opovrhují.¹⁵

Tito lidé pak nejsou a nemohou pro jejich nezjištěný počet být zohledněni ve vytvářených statistikách. Při zřizování kapacit organizací poskytující pomoc do těchto pak nemohou být zahrnuti. Pokud se tito lidé odhodlají využít nabídnutou podporu, vytváří to složitou situaci pro rozhodování, který člověk je více zubožený. Kterému z nich jako potřebnému by měly být poskytnuty služby, které však mají pouze omezené možnosti a zdroje.¹⁶

Posun vpřed v problematice skrytého bezdomovectví jistě znamená pojmout do svého prožívání a vnímání okolnosti života lidí, kteří dnes a denně existují v naprosto nevyhovujících podmínkách. Tyto faktory by pak měly být očividné a nepochybné zejména pro autory právních norem a provozovatele nabízených služeb, které ke zkvalitnění života lidí byly zřízeny.¹⁷

---

¹⁴ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 40-41

¹⁵ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 14

¹⁶ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 40-41

¹⁷ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 11

2.3 Bezdomovectví potencionální

Jako poslední kategorii základního členění uvedu **bezdomovectví potencionální**. Do této kategorie zahrnuji všechny věkové skupiny lidí, kteří sice domov zatím mají, ale vzhledem k jejich svízelné životní situaci se mohou ze dne na den na ulici ocitnout. Ačkoliv podle statistik je za potencionální bezdomovce považováno pouze 10 % populace zemí Evropské unie, domnívám se, že riziko ztráty domova je mnohem vyšší. Jsem přesvědčen, že se může náhle a bez sebemenšího varování dotknout každého z nás.¹⁸

2.4 Typologie bezdomovství dle ETHOS

Podle Evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení ETHOS je možné pojmenovat jednotlivé podskupiny jedinců bez domova.

Operační kategorie jedince přežívajícího venku - součástí této kategorie mohou být lidé, kteří nemají možnost pobývat po delší dobu na určitém místě. Nemají příliš možností se skrýt před nepřízní počasí a téměř všechn svůj čas tráví na ulici. Noc často tráví přímo v parcích, sklepech činžovních domů, garážích apod. Často tímto svým jednáním porušují platný právní řád České republiky a vystavují se riziku zákonného postihu.

Operační kategorie jedince v noclehárně - i tuto skupinu není možné přiblížit bez jistého základního členění, které spočívá v ročním období, po kterou je poskytováno. Do **podskupiny první** začleňujeme osoby využívající nocleháren. Ty nabízejí své služby pro nepříznivé klimatické podmínky, jež znemožňují lidem bez domova spánek mimo chráněný a vytápěný prostor. Hovořím zde především o zimním období. Pobyt bezdomovců tak není v rozporu se zákonem, jak tomu bylo uvedeno výše, a nabízí možnost kvalitního odpočinku. Tyto služby představují zajištění lůžka, řádné hygieny a tepla. Pobyt je však omezen pouze na přenocování. **Druhou podskupinu** pak tvoří jedinci požívající služby poskytované opět noclehárnami. Ty jsou však upraveny pro permanentní poskytování noclehu. Nezávisle na vnějších klimatických podmínkách.

---

¹⁸ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 14

Operační kategorie jedince v ubytovně pro bezdomovce - jedná se velmi rozsáhlou skupinu osob využívajících pestrou nabídku služeb, které se k této kategorii vztahují. Tuto skupinu pak mohou dále selektovat na jedince, kteří využívají služeb azylových domů. To je však možné až poté, což již projeví více úsilí k inkluzi do společnosti, než jen potřebu přenocovat. Mohu zmínit také osoby bez vlastního bydlení, které pro absolutní nedostatek jiných možností, pro neočekávané vystěhování z bytu apod., přijímají bydlení v podobě ubytoven s krátkodobým ubytováním. Tyto služby jsou ztělesněny běžnými ubytovnami, penziony apod., či se může jednat o dočasné podporované bydlení, jež je legislativně upraveno.

Operační kategorie jedince v ubytovně pro imigranty - Osoby označované za *imigranty*, považují rovněž za důležité uvést. Při selhání pomoci v podobě přijímacích, pobytových a integračních azylových středisek se mnohý z imigrantů s nekompromisním procesem bezdomovectví utkává.

Operační kategorie jedince před opuštěním veřejnoprávních ústavů - tato skupina zahrnuje již zmíněné osoby propouštěné z výkonu trestu odnětí svobody, kterým se v závislosti na délce trestu úměrně snižuje možnost zajištění bydlení po propuštění. To se pochopitelně týká rovněž jedinců propuštěných ze zdravotnických institucí typu nemocnic, psychiatrických léčeben, detoxikačních center nebo léčeben dlouhodobě nemocných. Jim pak možnost bydlení ještě více ztěžuje jejich kognitivní úroveň. Nemůžeme však zapomínat ani na již dospělé děti, loučící se se zařízeními v podobě nejrůznějších dětských institucí (dětský domov, výchovný ústav, diagnostický ústav apod.).

Operační kategorie jedince užívajícího dlouhodobější podpory - těmito jedinci můžeme mínit seniory či tělesně postižené. Využívají služeb obvyklých či specializovaných azylových domů z důvodů, že jevem bezdomovectví již postihnutí byli, nebo jim pro vzniklé okolnosti bezprostředně hrozí.

Operační kategorie jedince žijícího v nejistém bydlení - jsou různé eventuality členění lidí v této kategorii. Jako první se nabízí přiblížení osob, které v souvislosti se ztrátou domova nalézají alternativu v bydlení u kamarádů, známých, nebo často také často u vzdálenějších členů rodiny. Jedná však většinou o krátkodobé řešení bez dlouhodobější perspektivy s narušením oboustranného soukromí a osobních vztahů. Další, byť pro nedostatek možností nucenou eventualitou je přebývání

v podnájmech. To však za jistých okolností může znamenat vytvoření spirály, nekompromisně zakončené vznikem chudoby. Ta pak obvykle úzce souvisí s následným sociálním vyloučením.

Další možnost členění pak představují lidé, kteří v touze po vlastním bydlení, nebo jeho nutnosti protiprávně okupují určité budovy. Ty, ačkoliv jsou delší dobu opuštěné, jsou vázány ochranou vlastnických práv, které jsou jednoznačně tímto obsazením porušeny. Úzce s touto problematikou pak souvisí neoprávněné obsazení pozemku jedincem nebo skupinou lidí. Ti si pak na tomto pozemku vytvoří vlastní provizorní bydlení a to bez souhlasu vlastníka pozemku, čímž však dochází ku škodě na majetku či zákonem chráněných zájmech majitele.

Operační kategorie jedince ohroženého vystěhováním - v dnešní velmi nekompromisní tržní ekonomice se jedincem ohroženým vystěhováním může snadno stát kdokoliv z nás. Jeden z důvodů pak může být výpověď z nájemního bydlení pro neplnění závazků, které z nájemní smlouvy vyplývají. Pak přichází na řadu právní řešení, které se sociálnímu přístupu k člověku v takto složité situaci příliš nepodobá. I další podkategorie lidí ohrožených vystěhováním souvisí s financemi. Pro nesplacení poskytnutého úvěru či jiné zadlužení, může dojít k odejmutí vlastního bytu. O to horší je pak fakt, že nemusí být zohledněna vážná situace tohoto člověka a náhrady se mu nedostane.

Operační kategorie jedince žijícího v provizorní neobvyklé stavbě - nejčastěji se bude jednat o člověka, který k bydlení užívá nevhodných přenosných nebo pojízdných konstrukcí. Můžeme jimi rozumět např. stan, maringotku, karavan apod. Jako nevhodné pro bydlení této skupiny osob se nakonec jeví i bydlení v garáži nebo jiném přístavku i s ohledem, že tímto jednáním nedochází k porušování právních norem. Rovněž musím uvést i jedince, kteří svou komplikovanou bytovou situaci řeší pobýváním na pracovišti, kde by se již o porušení zákona jednat mohlo.

Operační kategorie jedince žijícího v nevhodném bydlení je situace osob, které nejsou schopny zajištění řádného stavu svého obydlí. Nejčastěji pro nízké příjmy či jiné negativní sociální okolnosti nebo přírodní pohromy. Jejich dříve funkční bydlení se tak stává pro život nevhodným.

Operační kategorie jedince žijícího v přelidněném bytě mohou charakterizovat jako jedince, kteří i za cenu naprosté likvidace vlastního soukromí a částečně i důstojnosti sdílejí bydlení s celou skupinou osob. Většinou je to zdůvodněno zachováním kontroly nad alespoň částečnou sociální jistotou, jejíž ztráta by mohla znamenat ztrátu i tohoto typu bydlení. To samo sebou bývá spojeno s rizikem vytěsnění až na samý okraj společnosti.¹⁹

2.5 Vnější a vnitřní příčiny vzniku bezdomovectví

Ačkoliv jsou lidé bez domova velmi různorodí, v mnohých případech se můžeme setkat s identickými příčinami, které k vyvolání zmiňované obtížné životní situace směřují.

Ve vyšší míře je pak ztráta bydlení způsobena spolupůsobením celé řady vnitřních a vnějších činitelů. Za **vnější příčiny** bezdomovectví můžeme označit především ekonomickou situaci, která v té které zemi panuje a vytváří tak specifickou společenskou atmosféru. Tento ekonomický stav země lze vyhodnotit podle míry nezaměstnanosti, nedostatečnou ekonomickou jistotou občanů ve stáří a nemoci a neadekvátním honorování bydlení. Je to rovněž nesprávný institucionální systém, díky němuž se mohou bezdomovci stávat i lidé, kteří jsou do samostatného života vypuštěni z nejrůznějších typů zařízení ústavní výchovy, právě pro absenci další podpory či zájmu. Bez přípravy, bez rady, bez pomoci ve vztahu k odpovědnosti, která je se samostatným rozhodováním spojena.²⁰

Vnitřními příčinami pak chápeme především stejně jako podmínky materiální, které jsou pro udržení životního standardu naprosto nezbytné, podmínky vztahové. Ty mohou v mnoha případech vzájemného zpřetrhání či narušení rodinných, osobních nebo i pracovních vazeb být iniciátorem pomyslného kolotoče, jehož jízda končí na samém společenském a osobním dně. Člověk disponuje jistými návyky, které si v „běžném“ životě mnohdy neuvědomuje, ale které se při své dlouhodobější absenci jen velmi těžko obnovují. Někteří z nás, je pak renovovat již nedokáží. Často pak ve spojení s vlastním přesvědčením, že dříve zažitou činnost již vykonávat nedokáže.²¹

---

¹⁹ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 35-45

²⁰ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 15-16

²¹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 15-16

2.6 Dílčí závěr

Mnohým z nás se může zdát bezdomovectví jako stejnorodý společenský problém. Pod vlivem předsudků a bezdomovecké kultury, jež je bezdomovci vytvářena, se nám může jevit každý z nich v podstatě stejný.

„Existence okrajových kultur dokazuje nejen rozmanitost lidského života, ale také to, že lidské společnosti netvoří celistvá uspořádání“²²

To jednoznačně bezdomovectví potvrzuje, neboť jedinci bez přístřeší si vytváří svou vlastní *okrajovou* kulturu života na ulici. Na první pohled možná celistvé kulturní uspořádání však musí dělit jednotlivé podoby bezdomovectví. Ty mohou souviset jak se samotným vznikem, tak jsou vytvářeny ryze specifickým a osobnostním přístupem každého jedince, kterého se problém s bydlením dotýká. Jedni se bezostyšně potulují v oblastech s velkou fluktuací osob, jiní se lidí straní, o některých ani nevíme, že bezdomovci jsou. Každá forma bezdomovectví je něčím specifická. Všechny však mají jedno společné. Tím je bezesporu zoufalá životní nejistota, úzce spjata s každodenním ohrožením života dotčených jedinců, jež by v očích veřejnosti neměla být podceňována.

3. Aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví

Znalost aspektů, které se na bezdomovectví podílejí, je dle mého názoru nezbytnou součástí snahy o účinné oslabení popisovaného jevu. Příčin bezdomovectví je pochopitelně mnoho a není vždy jednoduché určit, co je vlastně onou příčinou a co následkem. Jedním z vlivů, které s fenoménem bezdomovectví můžeme spojovat je, např. patologické působení sociálních jevů. Stejně tak se ale může jednat o vliv rodiny, školy, fyzický či psychický handicap. Ačkoliv jsou lidé bez domova v mnoha směrech velmi odlišní, jejich obtížná životní situace může být paradoxně vyvolána identickou příčinou.²³

---

²² Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 22

²³ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 15-16

3.1 Dědičnost a její vliv na vývoj jedince

V otázce dědičnosti, můžeme být mnohdy svědky celé řady odlišných názorů a neutuchajících diskusí. Otázkou je, zda osobnost člověka je určována především biologickými, či zkušenostními faktory. Jistou míru názorového smíru lze nalézt v tom, že oba činitele, tedy dědičnost i zkušenost jsou pro vývoj člověka zásadní. Musí se vždy jednat o vzájemné působení zkušenostních i biologických činitelů. Dědičnost je faktor, který život jedince velkou měrou ovlivňuje a ve spojení s jakoukoliv jinou poruchou může pád do světa bezdomovectví velmi podstatně ovlivnit. Ať už jsou pro změny v psychice lidí bez domova příčiny jakékoliv, je bezpochyb, že pod vlivem specifického životního stylu dochází k útlumu emočního citění a emočních projevů. Tito jedinci jsou často v depresi spojené s pocity neřešitelnosti situace a velkého množství často fiktivních problémů.

Černý charakterizuje člověka jako jedinečnou, individuální bytost, která je ovlivněna celou řadou faktorů, jež jsou částečně či zcela determinovány společností. Je však nutné tyto intenzivně působící faktory „našeho století“ podrobovat přísné kontrole, neboť mohou mít i katastrofální důsledky a mohou rovněž ovlivnit biologický základ celé populace.²⁴

U zdravého jedince v „běžné“ společnosti by měla jeho psychika mít charakter vývoje pozitivního. U většiny bezdomovců je tomu však spíše naopak. Jeho život se stává stále jednodušším. V popředí jeho smyslu je především bezpodnělné živoření. Často na nejnižší úrovni dochází k uspokojování zejména základních životních potřeb.

Na ostatní lidské potřeby se z důvodů rezignace nedostává. Tím dochází k přetváření žebříčku hodnot od vzoru běžné populace.

*„Potřeba seberealizace bývá potlačena nebo zcela schází. Bezdomovec sociálně selhal a nemá ani velkou naději, že by mohl získat lepší postavení někdy v budoucnosti. S tím souvisí nízké sebevědomí a sebeúcta“.*²⁵

Již jen samotný fakt, že z určitého důvodu ve svém životě hluboce selhali a dostali se tak do situace spojené s bezdomovectvím, je hlavním činitelem dalšího nezájmu. Může být i zdrojem pro další obavy např. z nezládnutí situace, čímž dále dochází k oslabení potřeby získávání nových zkušeností.

---

²⁴ Černý M. *Rodina a dědičnost*. Praha: Avicenum, 1971, s. 216-222

²⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002, s. 413

V rámci uváděného životního selhání pak dle názoru Vágnerové dochází k téměř úplnému potlačení potřeby otevřené budoucnosti, která je tvořena především životními plány, hodnocením vlastního života a možných dosažitelných cílů. Tyto životní možnosti každého z nás jsou pak zastíněny zmiňovanou rezignací a podlehnutí negativnímu vnímání vlastního obrazu.²⁶

Člověk bez domova bez jakéhokoliv soukromí nemá v této souvislosti uspokojovány ani citové potřeby. Bez jejich stimulace pak tyto pozvolna vyhasínají. Úspěšnou obranu proti úplné citové deprivaci našli bezdomovci, kteří tuto uspokojují alespoň skrze citové vazby se zvířetem. Tím je nejčastěji volen pes, kterého je u nich možné často spatřit.

3.2 Působení rodiny

„Rodina je základem společnosti.“ Toto je asi všem dobře známé tvrzení, ale je nutno rovněž upřesnit, že základem společnosti je rodina dobře fungující. Jen ta se totiž stává jedním z nevýznamnějších socializačních činitelů.

*„Rodina a rod má svou vnitřní charakteristiku, individualitu, která se může projevit výrazně u všech příslušníků rodiny nebo jen u některých jejích členů“.*²⁷

Na základě úzkých rodinných vztahů jedinec přejímá vše, co připravené rodiči vnímá. Sám je pak odrazem úrovně jeho psychosociálního vývoje, který zohledňuje jeho vnitřní vztah ke světu, druhým lidem, ale především k sobě samému. Výchovnou zkušenost a zažitě vzorce chování si dospělý člověk později přenáší do své vlastní rodiny, což platí i v případě vytvořených negativních návyků. Z rodin, ve kterých z nejrůznějších důvodů selhávají výchovné, ochranné, emocionální nebo jiné podstatné funkce, si jedinci odnášejí vady a poruchy. Ty jsou nejčastěji tvořeny nepatřičnými podněty a jsou dříve či později jedním z faktorů bezdomovectví. Již děti z takových rodin inklinují k útěkům z domova nebo výchovných ústavů, kam byly pro nefunkčnost rodiny umístěny. Mají často blízký vztah k potulkám, lhaní či uváženému žebrání. Celý význam vlivu rodiny na bezdomovectví je o to složitější, že stále přibývá mladých bezdomovců, kteří pocházejí z finančně dobře zajištěných rodin. Zde bývá útek těchto jedinců projevem nezávislosti, samostatnosti a respektu, který potřebují dokázat nejen svým rodičům, ale především sami sobě.

---

²⁶ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002, s. 412-413

²⁷ Černý M. *Rodina a dědičnost*. Praha: Avicenum, 1971, s. 22

Násilí v rodině je dalším velmi významným atributem vzniku bezdomovectví. Jedná se o oblast kriminality, jejíž výsledkem nejsou mnohdy jen lidé, kteří byli vyhnáni ze svých domovů. Mohou být doprovázeny vznikem trvalého psychického narušení, jako je panická úzkost, zoufalství, bezmoc nebo ztráta smyslu života.

V popředí příčin zrodu bezdomovectví je nezaložení vlastní rodiny, nebo její zánik vlivem nevratných rozvrátů způsobených nejen sociálně patologickými jevy. Dále se může jednat i o dlouhodobé neuspokojení základních potřeb, nevýhledové řešení vznikajících problémů, nezpůsobilost uplatnění nebo úspěšnosti v zaměstnání. V neposlední řadě je to neschopnost vytvářet a udržovat pozitivní společenské či úzké osobní vazby.

Vznik bezdomovectví rovněž úzce souvisí se skutečností, že takto disfunkční rodiny pak nejsou způsobilé, i pro neustálou deprivaci potřeb člověka nabídnout kompetence pro vytvoření alespoň základních forem adaptability. Ty jsou přitom tolik potřebné v neustále se měnícím společenském prostředí.

*„Deprivanti jsou lidé, kteří z biologických, psychologických nebo socio-kulturních důvodů nedosáhli lidské normality, či o ni přišli. Ve vztahu k normalitě jsou to lidé v různém stupni a rozsahu nepovedení nebo zmrzačení, nikoli nemocní“.*²⁸

Množství deprivací, kterých se může jedinci v nevhodné výchově dostat, je bezpočet. S ohledem na vznik bezdomovectví se pak nejčastěji jedná o deprivaci citovou. Je to např. dětský život bez lásky a pocitů bezpečí a dále deprivace sociální, která je vyvolána izolací dítěte od mezilidských vztahů. Vzájemné působení pak negativně ovlivňuje osobnost jedince natolik, že se často stává příčinou nejrůznějších anomálií. Těmi může být třeba nedůvěřivost, naprostá absence sebevědomí, přetvoření hodnotové stupnice. Zvýšený stupeň agresivity nebo neschopnost ovládnutí zde pak rovněž není výjimkou.

Je nutné o dobře fungující rodinu pečovat. Právě ta je totiž nejdůležitější prevencí před podlehnutím některého z jejích členů fenoménu bezdomovectví. Pro obrovskou sílu sociálních vztahů a vzájemné solidarity, které jsou jejím správným fungováním vytvořeny, tak může být i nenahraditelným nástrojem a pomocníkem v procesu resocializace již vyčleněného jedince.

---

²⁸ Koukolík, F., Drtilová, J. *Vzpouřa deprivantů*. Praha: Makropolis, 1996, s. 44

3.3 Vliv školy a vzdělání

Dětem je od již od základní školy vštěpována myšlenka, že pokud se budou dobře učit, budou v životě úspěšní. V případě bezdomovectví však toto tvrzení neobstojí. Mezi lidmi bez domova totiž nacházíme jak ty, kteří řádné vzdělání nezískali, tak i ty, kteří základní nebo středoškolské vzdělání mají. Výjimkou bohužel nejsou ani velmi úspěšní absolventi vysokých škol. Obecnou skutečností však je, že vzdělanost bezdomovců je spíše nižší. Odhadem tvoří největší skupinu lidí bez přístřeší vystudovaní středoškoláci či lidé vyučení v určitém oboru.²⁹

Z uvedeného vyplývá, že míra dosaženého vzdělání není sice vždy garancí úspěchu a ochrany před zasažením bezdomovectvím, ale jistě tuto hrozbu významně snižuje, tj. čím nižší vzdělání, tím větší riziko. Je nutné si uvědomit, že nejen rodina, která je v procesu socializace nezbytnou, ale i škola, je velmi významnou institucí. A to sice nejen v procesu vzdělávání lidí, ale rovněž vlivem svého působení v procesu socializace. Její působení se vedle předávání, pro život podstatných a mnohdy nezbytných informací odráží i v celé osobnosti dítěte. Všechny tyto stimulační podněty společně se samotnými zkušenostmi, které dítě získává mimo školu, se pak nutně odrážejí v kvalitě života vychovávaného jedince.

Míra samostatnosti je pak přímo úměrná výši vzdělání, které v člověku formuje jeho schopnost pozdějšího uplatnění ve společnosti. Toť jest dokladováno faktem, že i když se ve společnosti bezdomovců určité procento vysokoškolsky vzdělaných lidí objevuje, je ve srovnání s nižším vzděláním mizivé, neboť u jedinců bez řádného vzdělání častěji dochází k psychosociální kapitulaci a neschopnosti se společensky uplatnit. Škola bývá mnohdy jednou alternativou, jak alespoň částečně zajistit řádný vývoj jedince a jeho budoucí společenskou uplatnitelnost v případě, že k vývoji dochází v nefunkčním a nepodnětném rodinném či sociálním prostředí.

3.4 Existence sociálně patologických jevů

Sociálně patologické jevy se stejně jako ve všech oblastech lidského života objevují i v souvislosti s bezdomovectvím. Těchto negativních jevů je celá řada, přičemž na základně nejobecnějšího dělení je možné je strukturovat do skupin. Od

---

²⁹ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 18

sociálně patologických jevů v souvislosti s rodinou, přes patologické závislosti a asociální jednání až k makrosociálním projevům patologického chování.

I přes skutečnost, že bezdomovectví se mohou být jen okrajově dotýkat všechny formy a druhy patologických jevů, budu se věnovat oblasti závislosti. Domnívám se, že na vzniku jevu bezdomovectví se zásadně podílejí právě závislosti.

Vykopalová definuje vznik závislosti v souvislosti s určitou látkou, nebo skupinou látek, na základě jejichž pravidelného užívání dochází ke vzniku závislostního syndromu. Ten se projevuje klesající či zvyšující se intenzitou nutkavosti, takovou látku dále užívat. S dlouhodobějším užíváním těchto látek, kterými mohou být např. tabák, alkohol, opioidy apod., dochází pochopitelně k postupnému zvyšování dávek s častější intencí. Vedle objevujících se poruch fungování lidského organismu dochází i ke změně určitých hodnot, zejména zájmů, které byly před užitím látky v životě daného jedince v popředí. Ty musejí ustoupit nutnosti si zajistit další dávku látky, na níž se závislost vytváří i přes vnímatelný fakt její škodlivosti. Další a další zajišťování takové látky je mnohdy finančně náročné. To je pak prvním krokem do propasti, která spolehlivě zajistí ztrátu všech lidských hodnot a vztahů v podobě bezdomovectví.³⁰

3.3.1 Patologické hráčství

Patologické hráčství je jednou z nejčastějších příčin rozpadu dobře fungující rodiny a počátkem ztráty vlastního bydlení. Podle mezinárodní klasifikace nemocí, je patologické hráčství, nebo-li gamblerství návykovou chorobou a duševní poruchou zároveň. Podstatou je zaujetí pro hru, neustálé zvyšování peněžních částek a i přes zřetelné neúspěchy v provozované hře. To pokračuje navzdory dluhům a s nimi způsobeným sociálním či pracovním potížím. Mnohdy s sebou přináší kriminální jednání nejen vůči svému okolí, ale také vůči své rodině, což je v počátcích doprovázeno bezradnou snahou prohrané peníze získat zpět. Pod tíhou nezvládaného životního stylu mnohdy dochází k páchání závažných násilných trestných činů.

Vykopalová rovněž rozlišuje jednotlivá stadia patologického hráčství, které označuje jako jednotlivá kritéria:

---

³⁰ Vykopalová, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 6-154

- **Fáze výher** je zprvu nenápadná, bez větších problémů, přičemž častější drobné výhry a vidina možného zbohatnutí hráče spíše povzbuzuje, což vede k častější hře s vyššími sázkami.
- **Fáze ztrát** je spojena s pokusy o regulaci hry či její ukončení. Hráč se začíná točit v nekonečném kruhu půjček, proher a dluhů. Aby splatil jeden dluh, musí si udělat jiný. Počíná páchat drobnou trestnou činnost společně s úměrným zvyšováním bezohlednosti k rodině, kterou více zanedbává, odnáší a prodává rodinné cennosti. Pro potíže v zaměstnání bývá uzavřený, neklidný a mnohdy podrážděný.
- **Fáze zoufalství** je fází, v níž již hráč zcela zanedbává všechny důležité oblasti života, jako je spánek a příjem stravy. Trpí fyzickými i psychickými potížemi, které se projevují depresivními stavy. Finanční prostředky na hru jsou opatřovány všemi zákonnými i nezákonnými prostředky. Negativní důsledky hry již nelze před rodinou a pracovní sférou utajit zejména pro prudké snížení životního standardu.³¹

3.3.2 Alkoholová závislost

Přestože se jedná o psychoaktivní látku, je tato společností až s překvapivou samozřejmostí přijímána, tolerována a bohužel významně podceňována, čehož je projevem i velmi snadná dostupnost. Při hodnocení dopadů alkoholu musíme nutně rozlišovat mezi společností běžným užíváním alkoholu a mezi chronickým alkoholismem. Příčiny požívání alkoholu jsou opět nejrůznější. Od příležitostných oslav, přes manuální profese, kde je popíjení alkoholu součástí stravovacího režimu, až po vzniklou rodinnou zátěž, způsobenou silným požíváním alkoholu předešlou generací.

Dle Vykopalové má alkoholová opilost více různých projevů a psychiatricko-neurologických komplikací. Nejčastějším projevem opilosti je pak **abnormní opilost**, kterou můžeme dále dle konkrétních podob rozčlenit na:

- **opilost komplikovanou**, která se nejčastěji projevuje i při velmi mírných podnětech velkou vzrušivostí až afektivností opilého, často spojenou s deficitem vzpomínkových obsahů,
- **opilost patickou**, doprovázenou návaly vzteku, bludy bez zjevných příčin. Sama se pak projevuje nejčastěji mráкотnými stavy.

³¹ Vykopalová, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 6-154

Asi nejznámějším měřítkem alkoholových fází, je tzv. Jellinkova stupnice, která pojednává o fázi **počáteční** (postupné zvyšování menších dávek alkoholu), **varovné** (častější opilost, vyhledávání alkoholu), fázi **rozhodné** (ztráta kontroly nad požíváním alkoholu) a fázi **konečné**, charakterizovanou celodenním popíjením spojeným se ztrátou zaměstnání, rozpadem rodiny a možným počátkem bezdomovectví.³²

3.3.3 Drogová závislost

Bohužel i tento patologický jev s bezdomovectvím úzce souvisí, a proto bych jej rád uvedl. Vnímám jej spíše jako příčnu bezdomovectví, než jeho důsledek.

„Drogy se staly průvodním katalyzátorem řady negativních ekonomických, politických, sociálních, zdravotních jevů, které hluboce poznamenaly životy lidí.“³³

Vlivem užívání drog se tedy na ulici mohou ocitnout i lidé, kteří před započítím jejich *braní* byli lidmi velmi úspěšnými, vzdělanými a majetnými. O drogách můžeme hovořit jako o přírodních, nebo syntetických látkách. Ty jsou pro svůj obsah halucinogenních látek schopny ovlivnit prožívání a chování člověka. Je nutno uvést, že právě drogy nesou nejvyšší riziko vyvolání závislosti.

- **Fyzická závislost** – její úskalí spočívá v tom, že přijímanou látku lidský organismus přijme do své látkové výměny, čímž s jejím odezněním vyvolává abstinenci příznaky.
- **Psychická závislost** – jedná se o psychický stav nutkavosti k přijetí další dávky drogy.

Jistě bych mohl jmenovat celou řadu závislostí, které vedou k psychické či fyzické deprivaci člověka. Ve vztahu k fenoménu bezdomovectví považuj zmíněné za nejpodstatnější, neboť *alkoholici* jsou mezi bezdomovci zastoupeni asi v nejhojnější míře. Převážně jde o časově starší generaci než jsou toxikomani. Lidé bez domova však často užívají i jiné způsoby, jak dosáhnout stavu podobnému opilství. I čichání toluenu, ředidel nebo vypitím okeny určití jedinci dosahují toužebného stavu euforie, kterého by bez užití těchto látek při zvoleném životním stylu dosahovali jen velice obtížně.

---

³² Vykopalová, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 6-154

³³ Vykopalová, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 6-154

3.5 Fyzický a psychický handicap

Přestože se to může zdát nepravděpodobné, zdravotní stav související s fyzickou stránkou je u většiny bezdomovců s přihlédnutím na podmínky, ve kterých žijí, překvapivě dobrý. Bylo zjištěno, že většina bezdomovců netrpí civilizačními chorobami. V době epidemií se jim rovněž vyhýbá chřipka, angína apod. Je až s podivem, že právě v interakci s náročnými životními podmínkami, ve kterých by většina zdravých socializovaných jedinců sváděla boj o holý život, jsou lidé bez domova více méně zdraví.³⁴

Není ojedinělým jevem spatřit na ulici bezdomovce na vozíčku. U mnohých z nich je bezdomovectví bohužel spojeno s předchozí tragickou událostí, kterou mohla být závažná dopravní nehoda, úrazy zaviněné cizí či vlastní neopatrností, nebo zkrátka shodou negativních událostí. Řada z těchto osob vlivem zmiňovaných okolností přišla o zaměstnání a finanční příjem, který by řádný život mohl zabezpečit.

Na invalidní vozík se však často dostane i jedinec bez domova, který podcení povětrností vlivy. Působením nízkých teplot může dojít k omrzlinám a tak následně amputaci končetin. Další cestou na vozíček pro jedince bez domova je ležerní pojetí života spojené s užíváním návykových látek. Výsledkem mohou být i dosti tragické události, jako jsou dopravní nehody, pády z jednotlivých pater neobydlených budov apod. Bohužel jsem byl sám svědkem události, kdy se bezdomovec stal invalidou po nezákonném a protiprávním jednání jiných osob. Jedná se nejčastěji o cílené útoky na často neozbrojené jedince s cílem tyto ze společnosti nadobro odstranit. Na uvedené snahy pachatelů trestných činů pak často jedince bez domova již nikdy nezapomene. Hovořím např. o případech, kdy vlivem vysokého stupně popálení musely být mnohým z nich amputovány končetiny.

Další skupinou jsou pak ti, jenž rezignovali na další možný způsob života. Jsou to jedinci, kteří nedokázali v sobě najít chuť a sílu bojovat a svůj život, který se sami neodvážejí ukončit, se rozhodli tzv. *dožít* na okraji společnosti. Takto zlomená osobnost je pak velmi blízko od vzniku psychických poruch, které jeho stav ještě opovážlivěji zhoršují.

Psychický handicap bezdomovců je v mnoha směrech spojen s negativním ovlivněním ze strany rodiny při jeho vývoji, který si s sebou trvale nesou v podobě psychických defektů.

---

³⁴ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 20

„Mezi bezdomovci se setkáváme opakovaně s mentálně retardovanými, oligofrenními jedinci, s neurotiky, s jedinci různých psychotických onemocnění schizoidních či cyklidních psychóz.“³⁵

Takto postižení jedinci se pak pro společnost stávají dalším, příliš neřešeným problémem. Instituce poskytující péči lidem bez domova nejsou často bezbariérovým přístupem vybaveni a rovněž není v silách jejich pracovníků věnovat nesamostatnému či psychicky narušenému člověku dlouhodobější péči.

Z uvedeného vyplývá, že aspekty, kterými bezpochyby můžeme rozumět špatný fyzický nebo psychický stav často spojený s nejrůznějším onemocněním či poruchami osobnostního vývoje, výraznou měrou přispívají k neúspěšnosti v životě. Jsou příčinou nižšího možného uplatnění takto postiženého jedince ve společnosti. Působí tak přítěž nejen jemu samotnému v uspokojování životních potřeb a ideálů, ale i lidem, kteří tvoří jeho rodinu či je spojují velmi blízké vztahy. Bez jejich pomoci se pak mnohdy jedinec s takovým zatížením není schopen vyrovnat a směřuje mílovými kroky vstříc fenoménu bezdomovectví.

Handicap, který představuje duševní nemoc či porucha, přináší jedinci stejně jako předchozí snížení schopností vykonávat plnohodnotnou roli ve společnosti a smysluplně se v ní uplatnit. Psychický handicap nejčastěji v podobě duševní poruchy či nemoci s sebou přináší sociální zatížení ve zvýšené míře. Často tak bývá důvodem izolace jedince. Společnost totiž z mnoha příčin, kterými může být například nedostačující míra empatie, není schopna tento handicap akceptovat. Tato skutečnost se pochopitelně odráží i v oblasti zaměstnanosti. Pracovní návyky, pokud jsou alespoň částečně zachovány či vytvořeny, jsou nedostačující. Takto postižený jedinec totiž mnohdy není schopen organizovat a ovládat ani vlastní život a jednání. Počty lidí bez domova ne ojediněle rozšiřují i jedinci s poruchou osobnosti, která se projevuje omezeným vnímáním a projevy citů. Ty jedince vytěsňují i ze samotného okruhu bezdomovců na úplný okraj.

Bohužel je prokázáno, že i u duševně a fyzicky zdravých jedinců mohou negativně působící jevy vyvolané bezdomoveckým způsobem života přispívat k rozvoji osobnostních přeměn deprivativního charakteru či fyzických handicapů. Z tohoto tedy

---

³⁵ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, s. 59

vyplývá, že neuspokojivý psychický a fyzický stav nemusí být jen faktorem, který tento patologický jev přináší, ale zároveň může být i jeho příčinou.

3.6 Dílčí závěr

Názory většiny členů společnosti týkající se otázky bezdomovectví mohou být mnohdy neobjektivní. Rychlé soudy jsou často neuvážené a mohou vycházet z neznalosti celé problematiky. Jistě je pravdou, že mnozí z lidí bez domova svůj neblahý stav velmi podstatně ovlivnili zejména svým zásadním zaviněným životním selháním. Můžeme sem zahrnovat např. jedince, kteří před ztrátou bydlení nadměrně užívali alkohol, drogy, či se dopouštěli protiprávního jednání. Mezi lidmi bez domova jsou však také ti, kteří situaci, v níž se působením negativních vlivů ocitli, mohli ovlivnit zcela minimálně. Hovořím o tragických událostech v životě člověka a o negativních vlivech působících v rámci rodiny a společnosti. Aspektů podílejících se na vzniku bezdomovectví je celá řada je nutné je v rámci individuálního přístupu a působení směrem k dotčenému člověku zohledňovat.

4. Organizace zaměřené na problematiku bezdomovectví

V této kapitole bych rád pohovořil o některých z možných řešení, nebo alespoň adekvátní pomoci v tíživé životní situaci, kterou bezdomovectví nepochybně je.

Jistou míru podpory a s ní tolik spojované naděje na opětovný návrat do běžného života poskytuje celá soustava sdružení pracujících s bezdomovci. O některých z nich, ať už je jedná o mezinárodní, státní či nestátní neziskové organizace bych rád pojednal. Jistě neuvedu všechny subjekty, které se pomocí lidem bez domova zabývají, a ani to není mým cílem. Chci spíše přiblížit činnosti, péči a obrovské úsilí, které vynakládají při pomoci těm, pro které je jejich pomoc mnohdy otázkou přežití.

4.1 Naděje

Naděje je první organizací, kterou bych rád zmínil. Byla zřízena zákonem č. 83/1990 Sb., v platném znění, o sdružování občanů. Jedná se o charitativní, nepolitické sdružení s platnými kompetencemi na celém území České republiky, které nemá vyhraněno náboženské vyznání. Působí od roku 1990, přičemž samotný vznik byl velice spontánní. Jistě souvisí s tvrdou prací, která z počátku byla vykonávána formou

poskytování stravy v nádražních halách pro utečence z nejrůznějších zemí. Dále se vyvíjela formou dobrovolnictví při pomoci v zajištění ubytování a stravování v hlavním městě Praze. Potřebná pomoc se začala přesouvat i do dalších měst, ve kterých byly zřízeny uprchlické osady. Až později se začínají formovat základy pro pozdější vybudovaná vlastní centra pomoci lidem. Mottem, které Naděje provází od prvopočátku, je „pomáháme lidem“, které myslím dostatečně vystihuje filozofii této tolik potřebné organizace.

Do současné doby se podařilo z pouhého prvotního nadšení pro péči o lidi v nejrůznějších směrech znevýhodněné, vybudovat fungující sociální síť zastoupenou nejrůznějšími pobočkami. Ty nalezneme v např. v Praze, Brně, Roudnici nad Labem, Klášterci na Ohří, Litomyšli, ale i ve spoustě dalších českých měst. Mezi tyto služby můžeme začlenit nejen sociální, potravinovou, ubytovací či lékařskou pomoc, ale rovněž tak pomoc duchovní, informační, výukovou. Dále také nespočet dalších druhů hmotné či nemateriální pomoci. Dalším prvkem činnosti Naděje je i činnost publikační, která nabízí charakter preventivní, informační a s ním spojený možný charakter rozvojový. Považuji za nezbytné některé z nabízených programů letmo přiblížit.³⁶ Vedle dalších těchto náplní jako první a stěžejní uvedu Integrovaný program, který vedle práce s lidmi bez domova zahrnuje i působení ve vyloučených lokalitách. Zahrnuje pomoc všem lidem, jež se vlivem vlastního přičinění, či souhrou negativních okolností stali jedinci v nepříhodném stavu, jejichž život doprovázející. Jsou to osoby, které jsou po delší dobu na ulici vlivem ztráty svého bydlení, domova a rodiny. Ideálním zobrazením funkčnosti tohoto programu je pak vznik vnitřního přesvědčení jedince o možné změně jeho dosavadního života a jasnější obraz o možnostech a představách dalšího bytí. Služby jsou koncipovány tak, aby dokázaly být flexibilními a odrážely potřeby konkrétního jedince s konkrétním nedostatkem.³⁷

„ Součástí programu jsou:

- *terénní služby: terénní programy (streetwork, mobilní terénní práce,*
- *ambulantní služby: nízkoprahová denní centra, noclehárny,*
- *pobytové služby: azylové domy,*
- *posílení zaměstnatelnosti: job klub, vytváření pracovních příležitostí (veřejně prospěšné práce, veřejná služba, obecně prospěšné práce),*

---

³⁶ Hradecká, V., Hradecký, I. *Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, s. 3-63

³⁷ <http://www.nadeje.cz>

- *zdravotní péče: ordinace praktického lékaře v Praze,*
- *duchovenská a pastorační péče,*
- *krizové služby: zejména zimní úkryty a noclehárny, potravinová pomoc,*
- *doplňkové služby: sociální jídelna, šatník.* ³⁸

K vedlejší činnosti z mého pohledu a v závislosti na vybrané problematice patří komplexní péče věnována mladým i dospělým jedincům se zdravotním postižením fyzickým, duševním či jejich vzájemnou kombinací. Tuto zahrnuje Program pro lidi s handicapem, stejně jako program pro seniory, děti a mládež, rodiny či program vzdělávací.

Důležitým a v mnoha směrech společností neoceněným programem je dle mého mínění činnost misijní, kterou zástupci nadace Naděje popisují jako *zvěstování radostné zprávy o Bohu a Ježíši Kristu*. Nesmí mít a nemá formu násilného přejímání názorů a hodnot Naděje, ale jde bok po boku, s do tohoto projektu vloženým úsilím a je jeho součástí.

Příčiny bezdomovectví spočívají dle manželů Hradeckých - zástupců charitativní iniciativy Naděje především ve faktorech materiálních, osobních, vztahových a v neposlední řadě ve faktorech institucionálních. Kombinace jednotlivých těchto faktorů pak výrazně zvyšuje pravděpodobnost sociálního vyloučení. ³⁹

Z mého pohledu velmi významnou složku odborné pomoci tvoří pomoc psychologická. Sestává především z krizové intervence, profesního poradenství, poradenství v oblasti mezilidských vztahů a předběžné diagnostika psychiatrických a mentálních postižení. Cílem je pomoci těmto lidem vrátit se do standardní společnosti, získat doklady, práci, bydlení.

4.2 Centrum sociálních služeb Praha

Tato instituce byla zřízena jako příspěvkové centrum v hlavním městě. Je využívána jedinci z celé České republiky a je tedy poskytována rozsáhle vymezeným cílovým seskupením. V aktivitách, které jsem částečně zmínil, Centrum sociálních služeb Praha kooperuje s celou řadou nevýdělečných sdružení a státních orgánů. Jejím výsledkem je pak obsažnost organizací, mezi které patří zejména Krizové centrum

---

³⁸ <http://www.nadeje.cz>

³⁹ Hradecká, V., Hradecký, I. *Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, s. 17

RIAPS. To je schopno pojmout osoby ve složitých životních situacích, narušujících či ohrožujících duševní vitalitu člověka. Specializace pracovišť spočívá v odborném legislativním poradenství, krátkodobém poskytnutí zázemí, lékařské pomoci, ale i poskytováním informačního servisu. Mezi tyto pracoviště je možno zařadit rovněž *lod' Hermes*. Tato byla zřízena a zprovozněna v únoru roku 2007. Za dvacetikorunový poplatek slouží jako noclehárna pro jedince bez střechy nad hlavou, kde je možno obdržet potraviny. Rád bych v této souvislosti uvedl ještě *ubytovnu pro muže bez přístřeší*, která přijímá muže bez domova s trvalým pobytem v Praze a to po uhrazení zálohy ve výši 200 Kč na dobu cca 1 až 3 měsíce. Dále *poradnu pro občany ve finanční tísní*, *Triangl*, *terénní programy*, *programy realizace a integrace jedinců*, *Intervenční centrum a linky důvěry*.⁴⁰

4.3 Diakonie ČCE

Diakonie Českobratrské církve evangelické je jednou z nadací, která rovněž významně přispívá v oblasti pomoci jedincům v nesnadné životní situaci, osobám stíženým duševní či tělesnou poruchou a seniorům. Pomáhá především provozováním poradenských, sociálních služeb a vzděláváním a to skrze svá vybudovaná střediska. Efektivní sociální pomoc naplňuje v Čechách již dvacet let prostřednictvím pomoci, která spočívá v možnostech poskytnutí akutní či dlouhodobé péče.

Zejména se jedná o *služby pro osoby označované jako bezdomovci*, kterými jsou:

- **nízkoprahová denní centra** - zajišťují možnost právní pomoci při ochraně vlastních oprávněných zájmů. Zabezpečují podporu při obstarávání stravy či samy umožňují její dostupnost a jsou jakými garantem řádné osobní hygieny. Vše jako řádně fungující instituce pro zlepšení kvalita lidí bez domova.
- **azylové domy** – slouží k naplnění potřeb dočasného bydlení podle požadavků zákazníků a vytváří životně nutné zázemí. V těchto zařízeních jsou pak muži a ženy odděleně, rovněž tak ženy s dětmi. Nabízí rovněž celistvou subvenci v soběstačnosti a v neposlední řadě služby instruktážní.
- **domy na půl cesty** - tyto lze charakterizovat jako prevenci popisovaného jevu bezdomovectví. Zajišťují pomoc při bydlení mladých lidí, kteří po návratu z výkonu

---

⁴⁰ <http://www.csspraha.cz>

trestu odnětí svobody, ústavní či ochranné výchovy apod. v těchto domech nacházejí základní jistotu bydlení, úzce spjatou s procesem resocializace.

Společným jmenovatelem těchto poskytovaných služeb je pak zajištění dočasného či dlouhodobějšího bydlení pro osoby v tíživé, nepříznivé sociální situaci, která s sebou přináší deficit střechy nad hlavou.⁴¹

4.4 Armáda spásy

Armáda spásy tvoří rozsáhlou síť sociální pomoci. Tato křesťanská organizace je utvářena polo - armádní soustavou. V současné době, je zastoupena pobočkami ve větších českých městech jako je Praha, Brno, Havířov, Karlovy Vary, Opava, Ostrava, Přerov a Šumperk. Armáda spásy vznikla ve Velké Británii a v roce 1919 započala svoji činnost i v tehdejší Československu. S nástupem socialismu takřka ukončila svou činnost, která se opětovně zrodila s nástupem demokratické vlády.⁴²

O dnešním fungování a náplni armády spásy v reálném životě jsem osobně hovořil s ředitelem na pobočce Praha 7, p. Bc. Miloslavem Pípalem. Ten mi ochotně sdělil, že Armáda spásy spojuje duchovní i sociální pomoc. Uvedl, že zahrnuje nespočet sociálních služeb realizovaných prostřednictvím komunitních center a sborů, nízkoprahových center atd., v závislosti na lokalitě a kraji. Na Praze 7 pak středisko Armády spásy každý den nabízí 42 lůžek v noclehárně, 49 míst k sezení v nízkoprahovém denním centru a 152 lůžek v azylovém domě. Tyto služby jsou doplněny ostatními službami, za které mohou být považovány například terénní služby, které byl Bc. Pípal nucen v roce 2009 omezit pro nedostatek financí. K otázce psychologické pomoci jedincům bez domova jsem zjistil, že je označována za tzv. *nástavbovou službu*. Není běžně poskytována, ale jsou evidovány kontakty na odborníky a spolupracující centra. V případě potřeby určitého bezdomovce a dle uvážení pracovníků středisek jsou pak k odborné pomoci odesíláni. Je potřeba, aby se život jedince v poskytovaných službách co nejvíce podobal životu *běžnému*.

Hierarchii služeb tak jak jsem ji popisoval, tedy noclehárnu, nízkoprahové denní centrum a azylový dům, můžeme považovat nejen za péči materiální, ale i za jistou laickou psychickou podporu, která je lidem bez domova věnována. Nízkoprahová denní

---

⁴¹ <http://www.diakoniecce.cz>

⁴² Watson – Jones, E. *Výroční zpráva 08 - Srdce Bohu, ruce lidem*, Armády spásy, 2009, s. 1-75

centra jsou poskytována pouze lidem, kteří řádně plní své závazky. Vztahují se k naplnění předchozího stupně, kterým je v tomto žebříčku právě noclehárna. Samozřejmě je zde naprosto nezbytná odhodlanost dotčeného klienta učinit další krok k návratu do společnosti. Poté, co splňuje všechny uvedené podmínky, se klient může dostat až do azylovému domu. Tímto je člověku bez domova předávána rovněž jistá odpovědnost, kterou se opět učí nést. Tak dochází k postupné psychické přípravě jedince na samostatný odpovědný život.

4.5 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

MPSV je ústředním orgánem veřejné moci, který se pomocí lidem bez domova takřka nezabývá. Naprostá většina z nich totiž zkrátka nezapadá do tabulek a přísně nastavených standardů, které jsou právními normami vytvářeny. Tím pádem na sociální dávky nedosáhne. Přesto bych se však o této instituci rád zmínil.

Systém společenské pomoci může spočívat v zajišťování dávek hmotné nouze, které je upraveno zákonem o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb., v platném znění. Ten novodobými metodami reflektuje vybrané zátěžové situace. Poskytuje podporu jedincům, kteří mají nedostačující zisky, jež by zabezpečili jejich životní potřeby. Zároveň se jedná o snahu o ovlivnění pohnutek jedince, směřující ke zvýšení efektivnosti při obstarávání prostředků k zajištění řádného života. Samotný fakt, že osoba bez domova nesplňuje ani pojmová kritéria pro vyplácení hmotné nouze, potvrzuje pojem vymezující osobu v hmotné nouzi: *„Jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.“*⁴³

Pomoc potřebným, jejíž základní myšlenka je vytvářena politikou zaměstnanosti a trhu práce, je z ústředního státního orgánu, přenášena pomocí orgánů územní samosprávy či orgánů státní správy. Těmi jsou např. *orgány sociálního zabezpečení* - provádějí samotné výpočty a výplaty dávek státní sociální podpory, důchodových dávek v invaliditě či stáří apod. A dále jsou to *úřady práce* - soustavně

---

⁴³ <http://www.mpsv.cz>

sledují a vyhodnocují situaci na trhu práce, přijímají opatření na ovlivnění poptávky a nabídky práce. Spolupracují s orgány sociálního zabezpečení, orgány pomoci v hmotné nouzi, orgány státní zdravotní správy, zaměstnavateli a dalšími subjekty. Především obstarávají zprostředkování zaměstnání zájemcům a uchazečům o zaměstnání a vyplácí podporu v nezaměstnanosti.⁴⁴

4.6 Dílčí závěr

Nadace, sociální centra a organizace jsou jistě v mnoha případech obrovským přínosem a pomocí pro lidi, kteří přišli o střechu nad hlavou. Jejich působení je jistě třeba ocenit. Je zřejmé, že jejich absence by pro jedince bez přístřeší znamenala významné zhoršení jejich už tak zoufalého a téměř bezpodnělného života.

5. Empirická část

5.1 Stanovený cíl průzkumu

Za účelem objektivního zjištění a zároveň potvrzení poznatků, ke kterým jsem došel v rámci teorie, jsem provedl osobní setkání s lidmi bez domova. U nich jsem prostřednictvím kladení otázek zjišťoval, jaké jsou jejich individuální aspekty, které se na vzniku jejich špatné situace podílely. Rovněž jsem se zaměřil na skutečnosti týkající se fungování organizací a nadací, které za tímto účelem byly zřízeny, stejně jako na možná řešení bezdomovectví z pohledu samotných bezdomovců.

V rámci své bakalářské práce jsem si stanovil dvě pracovní hypotézy a to:

1. *Stěžejními faktory podílejícími se vzniku bezdomovectví je rozpad rodiny a získání patologických závislostí, např. na omamných látkách.*
2. *Bezdomovcům je ze strany společnosti věnována dostatečná pozornost a je zde vyvíjena snaha pomoci, která vede k jejich resocializaci.*

Svémi získanými teoretickými poznatky a fakty získanými z vlastního šetření, tak budu schopen objektivně tyto zvolené hypotézy potvrdit či vyvrátit.

---

⁴⁴ <http://www.mpsv.cz>

5.2 Výběr a klasifikace průzkumného souboru

V uskutečněném průzkumu šlo o výběr, který byl záměrný, neboť zde byl nutný souhlas osob, které byly ochotny se průzkumu účastnit. Cílovou skupinou byly pochopitelně lidé bez domova. K setkání s bezdomovci docházelo v průběhu asi čtrnácti dnů a to na území hlavního města Prahy v místech, kde je výskyt těchto jedinců nejčastější.

Bylo rovněž samozřejmostí, že jsem jim zaručil naprostou anonymitu. Průběh rozhovoru jsem si zaznamenával vlastními poznámkami. Respondentům jsem sdělil, že jsem policista. Tento fakt nebyl z jejich strany nikterak negativně vnímán ani pocíťován, přestože jsem si zprvopočátku nebyl jistý, zda mám tento fakt vůbec sdělovat.

5.3 Průzkumná metoda - rozhovor orientovaný na problém

Získaná data jsem shromažďoval metodou rozhovoru, který byl zaměřen na problém. Za ten považuji aspekty vzniku bezdomovectví a jeho možná řešení. Osobám, jež se rozhovoru účastnily, jsem pokládal sondující otázky, jejichž zodpovězení umožní vymezení dané problematiky. Forma otázek byla stanovena předem, ovšem nevyhnul jsem se ani otázkám ad-hoc, které vyplynuly z kontextu.

V rámci co možná největší objektivity mých teoretických poznatků jsem považoval za nezbytné zjištění skutečných názorů, pocitů a psychického stavu bezdomovců.

Na rozhovor jsem byl předem připraven právě vypracovanými otázkami, které byly při rozhovoru opěrným bodem a na něž dotazovaní lidé bez domova spontánně odpovídali.

Struktura otázek:

- Co je podle Vás příčinou Vašeho bezdomovectví?
- Domníváte se, že jste selhal Vy nebo se jedná o selhání společnosti?
- Máte pocit, že se o Vás společnost dostatečně stará?
- Vytváří společnost podmínky k tomu, abyste se vrátil do běžného života?
- Co je ve společnosti v postoji k bezdomovcům nejhorší? (příp. co byste zlepšil a co si chválíte?).
- Jak zvládáte bezdomovectví po psychické stránce?

- Využíváte pomoci okolí? Věnoval se někdo Vašemu psychickému stavu?
- Myslíte si, že Váš psychický stav nedovoluje návrat do běžného života?
- Co Vy sám děláte proto, abyste se vrátil do společnosti?
- Jste o fungování a možnostech organizací pro pomoc bezdomovců informován?
- Věříte, že se vrátíte k normálnímu životu? (proč ano, či ne)

Každý rozhovor jsem poté zpracoval formou samostatné kazuistiky.

5.4 Kazuistiky

Případová kazuistika č. 1 - Lukáš

1) Osobní údaje

Věk: 39

Rodinný stav: svobodný

Rodinné poměry: matka - bez styku, otec nežije, dva sourozenci- bez styku, děti nemá

Dosažené vzdělání: střední odborné učiliště hornické

Doba strávená v bezdomovectví: 1,5 měsíce

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Lukáš je muž o výšce asi 175 cm, je střední postavy o váze asi 75 kg. Na hlavě má tmavé kratší vlnité vlasy. Jemně načervenalý obličej částečně zakrývá krátký plnovous. Zuby, které jsou při úsměvu velmi zřetelné, se zdají být v dobrém stavu. Jeho celkový vzhled nepůsobí výrazně zanedbaně. V době setkání na sobě měl tmavší džíny a červenou mikinu. V současné době je Lukáš bez zaměstnání, nemá žádný trvalý příjem a jeho stravování zajišťují přeplněné kontejnery.

S Lukášem jsem se setkal v Praze 7 na nádraží Holešovice, kde tráví většinu času. Nezaznamenal jsem, že by byl pod vlivem alkoholu, ale jak uvedl, rád se napije. Především pro zahřátí. Sdělil mi, že se narodil ve Spišské Nové Vsi na Slovensku, kde vyrůstal s oběma sourozenci až do roku 1985, kdy se společně se svou matkou přestěhoval do Prahy. Úmrtí jeho otce mohlo být jedním z důvodů přesídlení. Později vystudoval odborné učiliště ve Stochově, okr. Kladno, Po vyučení mu bylo nabídnuto vykonávat profesi horníka v Plzni, což přijal. Několik let poté vystřídal celou řadu zaměstnání, jejichž součástí bylo vždy poskytnuté ubytování. Jeho posledním zaměstnáním byla bezpečnostní agentura v Mělníku, kde vykonával funkci strážníka

stavěníš' či obchodů. V měsíci únor roku 2010 byl však bez konkrétních důvodů propuštěn. Uvádí, že zaměstnavatel mu ještě dluží určitou sumu peněz za velké množství odpracovaných hodin. Ukončení pracovního poměru se bezprostředně dotklo i bydlení, kterým byla podniková ubytovna. Tu musel opustit a bez stálého příjmu nebyl schopen platit náhradní bydlení. Tak skončil na ulici. Začal přespávat v autobusech, tramvajích nebo všude tam, kde se zrovna dalo. Jednoznačně uvádí, že jeho pád do fenoménu bezdomovectví je vinou společnosti. Sám pracoval, ale i přesto byl propuštěn. Organizace zabývající se pomocí lidem bez domova zná, ale jejich péči hodnotí jako nedostatečnou vzhledem k velkému počtu žadatelů o pomoc. Sám těchto služeb proto nevyužívá, neboť vždy když se pokusil služby využít, čekal příliš dlouho na odbavení a poté po něm byly vyžadovány doklady totožnosti, které nemá. Ty mu byly odcizeny jinými bezdomovci při spánku. Tvrdí, že sám se trestnou činností neživí. Nové doklady si do budoucna chce zařídit přes společnost, jejíž název nezná a kde se rovněž bude moci zdarma vykoupat a najíst. Dle jeho názoru jej společnost nechává jeho osudu. Státu je vše jedno a vrátit se do společenského života záleží jen na každém z bezdomovců. Tvrdí, že není problém se do běžného života vrátit. Ze strany veřejnosti se cítí být perzekuován, zejména častými kontrolami policií, nadávkami lidí, ať jde pracovat, a dalšími projevy neúcty. Kdyby měl tu možnost, zlepšil by péči o lidi bez domova zvláště větší informovaností. Zkvalitnil by poskytování oblečení. To sice provozováno je, ale bezdomovec nedostane to, co potřebuje. Zvýšil by rovněž počet pracovních příležitostí v zimě. Také by během zimních období zvětšil kapacitu nocleháren. Na dosavadní péči o bezdomovce ze strany společnosti chválí podávání polévky na armádě spásy. Jeho psychický stav se po ztrátě bydlení zhoršil a s dalšími dny na ulici se určitě bude dále zhoršovat. Jde především o pocit bezradnosti. Návrat do společnosti plánuje a tvrdí, že je možný. Pokud bude práce. Vše je jen o práci, o kterou zájem jeví. O jeho psychický stav se nikdo nezajímá. Pro návrat do společnosti je dle jeho tvrzení nutné vyřízení dokladů, neboť bez nich si nemůže najít zaměstnání. Informace k zajištění dokladů má. Byly mu předány kamarády a údaje si zapsal. Veřejně o těchto možnostech informován nebyl. Bezdomovcem být nechce a návrat do běžného způsobu života vítá.

Případová kazuistika č. 2 - Petr

1) Osobní údaje

Věk: 20

Rodinný stav: svobodný

Rodinné poměry: rodiče - bez styku, sourozenec (mladší bratr) - bez styku, děti nemá

Dosažené vzdělání: základní, nedokončené odborné učiliště

Doba strávená v bezdomovectví: 2 roky

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Petr je muž o výšce asi 180 cm, je hubené postavy o váze asi 70 kg. V době rozhovoru měl delší vlnité tmavé vlasy, bez vousů, světle hnědé oči. Obličej oválný, s výraznějšími lícními kostmi, umouněný. V současné době je Petr bez zaměstnání. Nemá žádný trvalý příjem, disponuje osobními doklady a zkouší občasně brigády, které se mu ale spíše nedaří. V případě úspěšné brigády si základní potraviny kupuje. Ostatní dny stavu zajišťuje žebrání.

Petra jsem našel spícího na betonové zídce u přístavu Holešovice. Nebyl pod vlivem alkoholu. Uvedl mi, že jako dítě žil společně se svou matkou a otcem a mladším bratrem v městském bytě v Praze. Do svých šestnácti let žil vcelku spojeně i přes výrazně narušené vztahy rodičů. Od třinácti let užíval drogy, kdy od *měkkých* postupně přešel na užívání pervitinu. To mohlo být asi v šestnácti letech. Poté, co nezaplatil opakovaně elektřinu, na kterou mu jeho otec poskytl peníze, došlo k odpojení domácnosti od dodávek elektrické energie. Z těchto důvodů rodinu navštívila sociální pracovnice, která došla k závěru, že mladší bratr nemá rodinou zabezpečenu řádnou péči. Proto s ním matka odešla do azylového domu. Petr zůstal v bytě sám, neboť jeho otec si našel novou přítelkyni, ke které se odstěhoval. Následně se rodiče rozhodli pro prodej bytu, který měli již nějaký čas v osobním vlastnictví, a Petrovi sdělili, aby jej opustil. Do osmnácti let mu pak otec předplatil ubytovnu. Po dovršení osmnácti let pak tuto musel opustit, neboť již neměl finanční prostředky na další ubytování. Nějakou dobu se živil trestnou činností, přičemž po celou dobu užíval návykové látky. Po dobu, kdy byl již bez domova, se mu podařilo sehnat zaměstnání. Vždy však jen krátkodobě. Za trestnou činnost byl podmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody. V zimních měsících pak vnikl do chaty, kterou po celou zimu užíval k bydlení. Při tomto jednání byl však přistižen policií a následně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání šest měsíců. V době rozhovoru byl Petr na svobodě teprve 10 dní. Jako

příčinu svého bezdomovectví vidí jednání svých rodičů, kteří prodali byt, ve kterém vyrůstal. Rodiče se s ním nijak finančně nevyrovnali. Selhání vidí spíše na své straně tím, že začal užívat drogy. Svůj současný stav společnosti za vinu neklade. Poskytovaných služeb organizací pracujících pro bezdomovce využívá jen v zimních měsících, protože mu moc nevyhovuje. Chtěl by se vrátit do běžného života. Dokonce má pocit, že by zvládl poskytnuté bydlení udržet. Nemá žádnou představu, jaké kroky má činit, aby se k bytu dostal. Informace o možné metodice, jak se z ulice dostat, či kde má odbornou radu hledat, neví. Organizace pomoci mu nabídly vždy jen ubytování. Uvádí, že pravděpodobně odcestuje do zahraničí, neboť v České republice se nedají vydělat peníze na bydlení. Na bezdomovectví mu nejhorší připadá opovržení, které ze strany společnosti vnímá. Uvedl, že jeho psychický stav je dobrý, stejný jako když bydlel doma. V případě, že využil služeb nějaké z organizací pro bezdomovce, nikdo se jeho psychický stav nezajímal. Do běžného života se chce vrátit, ale předpokládá, že to ještě řadu let potrvá.

Případová kazuistika č. 3 – Jana

1) Osobní údaje

Věk: 54

Rodinný stav: rozvedená

Rodinné poměry: rodiče - již nežijí, bez sourozenců, děti (synové) - bez styku

Dosažené vzdělání: střední odborné učiliště - obor pekařka

Doba strávená v bezdomovectví: 1 rok

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Jana je žena o výšce asi 165 cm, silnější postavy. Na první pohled působí výrazně zanedbaným dojmem. Na špinavém obličejí má velké množství vrásek, je částečně shrbená. V době setkání má na sobě mnoho vrstev špinavých a zapáchajících oděvů. Má delší, částečně prošedivělé hnědé vlasy. Jana nepracuje. Nezkouší vyhledávat ani brigády, jen občasně nalezne nějaké kovové součásti, které odnese do výkupu.

Jana k bydlení užívá chladné místnosti opuštěného objektu v areálu Českých drah. Místnost je o velikosti asi 3 x 3 m. V rohu místnosti má vytvořeno provizorní lůžko sestávající ze staré, velmi špinavé matrace. Na ní se nachází velké množství

zapáchajících příkrývek. V dalších rozích místnosti se pak nacházejí další dvě lůžka, která k přespání slouží Janiným přátelům. Tito se zde v době setkání s Janou nenacházeli, neboť právě oni jsou Janou určeni k zajišťování příjmů skupiny. Jana se mi bezesporu jevila jako vůdčí a mírně agresivní osobnost. Vyrůstala se svou rodinou na Jižní Moravě. Odtud se po rozvodu a přerušení kontaktů se svým dospělým synem odstěhovala do Prahy, kde získala krátkodobě práci jako uklízečka. V Praze bydlela na ubytovně, kde se seznámila se svým přítelem z Čechenska. S tímto pak na ubytovně užívala po několik let společný pokoj. Mezitím přišla o práci a ubytovnu tak byl nucen platit její přítel, jehož jméno odmítla uvést. Asi v polovině roku 2009 byl její český přítel uvězněn, a tak skončila na ulici. Delší dobu přespávala v nádražních halách, než objevila popisovanou neobydlenou místnost. Tu pojala za svou. Další nocležníky pak přísně vybírala, zejména s ohledem na jejich ochotu zajišťovat prostředky pro přežití. V době rozhovoru byla Jana pod vlivem alkoholu a jak sama uvádí, má nejraději krabicové víno. To si dopřává každý den. Jako příčinu ztráty bydlení vidí jednoznačné selhání společnosti, neboť jí policie odvedla přítele do vězení a sama pak pro nedostatek finančních prostředků nemohla bydlení udržet. Nabízených služeb státních i nestátních organizací nevyužívá. Nejsou jí o jejich činnosti známy žádné informace. Hygienu provádí v řece Vltavě, od které je její *nový domov* vzdálen jen několik desítek metrů. Uvádí, že její psychický stav je velmi špatný, cítí se sama, bez opory. Sám jsem její nevyrovnanost pociťoval v projevech jejího chování, kdy občasně zvyšující se hlas střídal pláč. Odbornou pomoc nikdy nevyhledala, dle svých slov raději vše zaspí. Do běžného života se chce vrátit až se svým přítelem. Kdy však bude propuštěn na svobodu, jí není známo. Z jejích slov a chování jsem nabyl dojmu, že na řádný život bez partnera rezignovala. Sama se snaží jen přežít a přečkat špatné životní období, které se však v souvislosti s jejím přístupem může snadno stát trvalým.

Případová kazuistika č. 4 - Milan

1) Osobní údaje

Věk: 59

Rodinný stav: rozvedený

Rodinné poměry: rodiče zemřeli, sourozenci (mladší bratr) - žije v zahraničí, bez styku

Dosažené vzdělání: základní

Doba strávená v bezdomovectví: 16 let

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Milan je muž, který je hubené postavy, vysoký asi 168 cm. Jeho zdravotní stav je od pohledu alarmující. Na obličejí a hřbetech rukou jsou patrné boláky zasažené pravděpodobně pískem. Na tváři má delší prošedivělý plnovous, stejné barvy jako delší vlnité vlasy, které ukrývá pod čepicí. Oči má světle hnědé. Chodí velmi shrbený, přičemž dokáže nést velké množství igelitových tašek a batoh. Je oděn do nejrůznějších svršků, jejichž původní barvy jsou velmi těžko rozeznatelné.

Milan se v době našeho společného kontaktu nacházel na Hlavním nádraží v Praze, kde pospával na lavičce naproti hlavní hale. Práci Milan nemá, ale živí se sběrem železa. Občasné brigády nedostává pro jeho špatný zdravotní stav. V minulosti žil se svou ženou v Praze, kde bydlel v činžovním domě. Poté, co se se svou ženou rozvedl, opustil byt, který patřil jí. Před rozvodem pracoval 26 let na šachtě, kde byl i vlivem nešťastné události zavalen a následně mu byl přiznán částečný invalidní důchod. Po rozvodu, na jehož příčinu si již nevzpomíná, z bytu své ženy odešel. Považoval to za správné, neboť byt nebyl jeho majetkem. Protože neměl dostatečné finanční prostředky, odešel na Armádu spásy a přijal sociální roli bezdomovce. Selhání spatřuje v mezilidských vztazích, které vedly k rozvodu. Tedy i svou vinu na rozpadu manželství připouští. Pomoc organizací využívá především ke stravování, hygieně a příležitostným brigádám, které vykonává u organizace Naděje. Tam dochází za účelem vykonání méně obtížných prací, za což je vyplácen částkou 140 Kč. Tuto péči oceňuje. Přesto si však myslí, že není dostatečná. Sám by prosazoval více pracovních příležitostí pro lidi bez domova. Dle jeho názoru jen finanční příjem může situaci bezdomovců změnit. Jak uváděl, sám alkoholické nápoje nepožívá. Ke spánku v denních i nočních hodinách využívá nejvíce laviček. Říká: „Život je tvrdá škola.“ Stále doufá, že se do společnosti dokáže vrátit. Nejhorší na bezdomovectví spatřuje výsměch ze strany okolí, zejména mladých lidí. Svůj psychický stav označuje za dobrý. Je přesvědčen, že běžné bydlení by dokázal při finančním příjmu udržet. Při návštěvách organizací byl na svůj psychický stav dotazován, ale nabízené pomoci nikdy nevyužil. Osobní doklady nemá, ale v nejbližší době se je pokusí vyřídit prostřednictvím nadačního centra. Poradil mu to známý. Jinak by o této možnosti nevěděl. Na úřad by nikdy nešel. Cestu k vlastnímu bydlení hledá, ale není schopen tuto aktivitu konkretizovat.

Případová kazuistika č. 5 - Jan

1) Osobní údaje

Věk: 55

Rodinný stav: rozvedený

Rodinné poměry: rodiče zemřeli, sourozenci (sestra, tři bratři) - s těmito se občasně stýká, děti (dcera) - bez styku

Dosažené vzdělání: střední odborné učiliště - obor zedník

Doba strávená v bezdomovectví: 6 let

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Jan je starší muž střední postavy, vysoký asi 178 cm. Ve vrásčitém obličejí, na tvářích porostlém vousy kaštanové barvy, jsou jasně výrazné modré oči. Úsměv zdobí jen několik málo nevzhledných zubů. Po celou dobu našeho setkání úzkostlivě sřežil celý svůj majetek, tedy dva přeplněné batohy. Jeho zdravotní stav se pohledem nejeví jako špatný, i když jej sám jen těžko posoudím. Jevil známky podnapilosti, přičemž se mě dotázal, zda mu nemohu zakoupit nějaké víno.

K setkání s Janem došlo v Praze 1 na Václavském náměstí. Zaměstnan není. I přesto že je vyučený zedník, práci v oboru nesehnal, neboť již po dlouhou dobu obor nevykonává. V současné době se živý odpadky z kontejnerů, občasně jde na brigádu, která spočívá v pomocných stavebních nebo výkopových činnostech. Měsíčně si dokáže vydělat až 1500 Kč. Než se stal bezdomovcem žil s jeho ženou, která byla o dvanáct let starší. Tu si vzal i se třemi dětmi, se kterými měl v pozdějších letech časté konflikty. Ty později vyústily až k rozchodu. S ženou se nepřel o byt, ve kterém společně žili a dobrovolně odešel i přes skutečnost, že neměl kam jít. Složitou situaci, která ztrátou bydlení vznikla, zjednodušuje slovy: „Člověk si zvykne.“ Psychickou podporu a krátkodobé ubytování po odchodu mu zajišťovali kamarádi. V době od počátku do konce roku 2008 odjel za prací do Anglie, ale protože mu nebyla řádně vyplácena mzda, opět se vrátil do ČR. Svůj současný psychický stav označuje za dobrý. Zároveň ale připouští, že mnohdy jej napadá, že by snad bylo lepší, kdyby člověk už nebyl. Jedná se však vždy jen o krátké období a poté „jde dál“. O sebevraždu se nepokusil. Služeb společnosti pro bezdomovce občas využije, ale jen velmi zřídka. O těchto službách se dozvěděl od kamarádů z ulice. Žádnou informační kampaň o jejich činnosti nezaznamenal. Kde by si mohl vyřídít doklady, mu není známo. Na jeho psychický stav

se nikdo nedotázal, jen byl poučen o existenci možnosti psychologické pomoci. Sám uvedl, že i když mu nebylo po duševní stránce nejlépe, nikomu se s tím nesvěřoval. Péči ze strany společnosti hodnotí jako dostatečnou. Dle jeho názoru nemusí být bezdomovcem nikdo z těch, kteří jimi jsou. Každý, kdo se takto ocitl, udělal životní chybu. Ta se ale dá vždy napravit. Každý, kdo by měl opravdový zájem by, zaměstnání našel. Ze strany většiny bezdomovců o to ale zájem není. Sám by aktivitu projevil, ale má silně poškozenou levou nohu a to je skutečnost, která mu zajištění zaměstnání podstatně ztěžuje. Jako nejhorší na bezdomovectví vnímá zimní měsíce a krádeže ze strany jiných bezdomovců v případě spánku na volném prostranství. Sám se již do společnosti vrátit nechce. Cítí, že pro tento návrat nemá sílu.

Případová kazuistika č. 6 - Peter

1) Osobní údaje

Věk: 56

Rodinný stav: rozvedený

Rodinné poměry: rodiče zemřeli, sourozenci (sestra) - žije na Slovensku, bez styku,
děti (syn) - bez styku

Dosažené vzdělání: základní

Doba strávená v bezdomovectví: 3 měsíce

2) Charakteristika respondenta a průběh vzniku bezdomovectví

Peter je štíhlý, zjevem nenápadný muž. Je vyšší štíhlé postavy, tvář má hladce oholenu, nosí knír. V době šetření má nasazeny dioptrické brýle s tenkou kovovou obroučkou. Vlasy má kratší, prošedivělé s vysokým čelem. Šetření probíhá na Hlavním nádraží v Praze. Pod vlivem alkoholu při rozhovoru nebyl, ale sám uvádí, že má nejraději ostré pití, jako je vodka.

Jedná se o občana Slovenské republiky. V nás v ČR je od svých 18 let, kdy přijel za prací, neboť na Slovensku nemohl zaměstnání sehnat. S drobnými přestávkami byl v Čechách zaměstnáván většinou na stavbách až do vánoc roku 2009, přičemž s jeho zaměstnáním bylo vždy spojeno služební ubytování. S příchodem nového roku práce skončila, a tak byl nucen v zimních měsících využívat služeb charity. Poté co se oteplilo, zůstal na ulici. Se statutem bezdomovce není spokojen a tento stav se snaží změnit častými brigádami spočívajícími především ve stavebních pracích, tesařině apod.

Nevyhne se však ani pojidání odpadků odhozených do popelnic v centru města. Jako příčinu svého bezdomovectví spatřuje v tom, že mu zaměstnavatel neuhradil mzdu, na kterou měl nárok. Poté jej propustil z důvodů finanční krize. Tedy vinu vidí ve společnosti. Sám své pochybení neshledává. Nedokáže posoudit, zda společnost nabízí bezdomovcům kvalifikované služby, protože těchto nevyužívá. Domnívá se, že tyto služby jsou určeny jen českým občanům a tedy on jako Slovák jich využívat nesmí. Informace o možnostech přivýdělků, ubytování či rozsahu služeb pro bezdomovce nemá a není mu známo, kde si je může opatřit. Po psychické stránce se cítí dobře. Odborná pomoc mu nabídnuta nebyla, neboť denních center či jiných služeb nevyužívá. Sám je přesvědčen, že do běžného života se vrátí a tento stav změní. Podstatné je podle něho uzavřít trvalý pracovní poměr, který může při řádném hospodaření s penězi počet bezdomovců výrazně zeštíhlit.

5.5 Shrnutí a interpretace získaných dat

Teoretické poznatky mé práce potvrzuje poprovedeným šetřením zjištěný fakt, že příčiny bezdomovectví jsou u jednotlivých dotazovaných odlišné. Nejčastější je pak rozpad rodiny a ztráta zaměstnání. Bohužel se neopomněla projevit ani skutečnost, že na ztrátě bydlení se podílí i užívání drog nebo např. ztráta druha, který měl zaoptařovací funkci.

V otázce selhání jedince či společnosti se toto jeví jako vyrovnané. Polovina respondentů vidí vinu na straně své, druhá pak na straně špatného fungování společnosti. Nabízené pomoci sociálních organizací využívá asi polovina dotazovaných. Zbytek určité služby, jako je poskytování stravy a pracovní příležitosti, hodnotí kladně. I přesto však vrozek dotazovaných vnímá služby jako nedostatečné. Negativně jsou hodnoceny i možnosti pro návrat bezdomovce do společnosti vzhledem k nedostatečnému vytvoření optimálních podmínek. Jako nejhorší na bezdomovectví většina dotázaných hovoří o agresivitě či posměškách ze strany spoluobčanů, krutých podmínkách v zimním období, častých policejních kontrolách a kriminalitě mezi samotnými bezdomovci. Asi polovina dotazovaných hovoří o zhoršení psychického stavu po pádu do bezdomovectví, nejčastěji spojeného s pocitem beznaděje. Nikdo z dotazovaných nevedl, že jeho psychika je ve velmi špatném stavu. Naopak polovina sdělila, že je jejich psychika je v dobrém stavu.

Pouze asi jedné třetině lidí bez domova byla nabídnuta péče o psychiku ze strany celé sítě sociálních služeb. Nikdo z nich ji však nevyužil. Dle vlastních tvrzení žádnému z dotázaných jedinců jejich psychický stav nebrání v návratu do běžného života. Osobně s tímto tvrzením však nemohu zcela souhlasit. Nemyslím, že by mi dotazovaní vědomě lhali. Snad si jen těžko uvědomují nebo v rámci obranných mechanismů nepřipouští reálný dopad vlivů bezdomovectví na svou psychiku a obrovskou náročnost samostatného bydlení, integrující celou řadu povinností. I přes složitost možného řešení bezdomovectví celá polovina dotázaných uvedla, že toto lze řešit zejména vystavením osobních dokladů. Ty mají dle jejich slov dozajista zajistit stálý příjem, nebo alespoň brigády. Bez bez dokladů je nikdo nezaměstná. Většina z dotázaných však těmito doklady nedisponuje. Řešení ve vycestování do zahraničí spatřuje pouze jediný ze všech dotazovaných. Uvedl, že v Čechách se peníze na vlastní byt vydělat nedají. Dva dotázaní pak pro návrat do společnosti nedělají nic.

Naprostá většina z oslovených bezdomovců se chce vrátit k běžnému způsobu života. Jen jen jediný dle svých slov již rezignoval a je smířen, že do konce svého bytí bude žít tímto životním stylem, který mu ale nevyhovuje. Naprosto zásadní nedostek jsem našel v otázce informovanosti lidí bez domova. Nikdo z dotázaných žádné informace k možnostem, které mu společnost do určité míry nabízí, neměl.

V rámci teoretických poznatků a vlastního provedeného šetření se tak mohu vyjádřit k hypotézám, které jsem si stanovil v úvodu své práce. Jako první hypotéza bylo stanoveno, že **„stěžejními faktory podílejícími se vzniku bezdomovectví je rozpad rodiny a získání patologických závislostí, např. na omamných látkách.“**

Tuto hypotézu na základě všech získaných poznatků lze potvrdit. Zejména s ohledem na zjištění uváděná ve čtvrté kapitole mé práce, věnované právě aspektům podílejícím se na vzniku bezdomovectví.

Další, v pořadí druhou hypotézou pak bylo tvrzení, že **„bezdomovcům je ze strany společnosti věnována dostatečná pozornost a je zde vyvíjena snaha pomoci, která vede k jejich resocializaci.“**. V tomto případě mohu přednesenou hypotézu potvrdit jen částečně, neboť skutečně byla zjištěna vysoká míra snahy o komplexní pomoc lidem bez domova v rámci jejich opětovného začlenění do společnosti. Zároveň jsem však zjistil i skutečnosti, které péči a snahy o reintegraci jedinců bez střechy nad hlavou zcela nenaplnují, a které je třeba v rámci činnosti sociálních organizací neustále zlepšovat.

6. Možná řešení a východiska bezdomovectví

Navrhování teoretických východisek či samotných řešení tak významného a složitého problému, jakým bezdomovectví bezpochyby je, se může zdát nereálné. Domnívám se však, že je možno učinit jisté kroky, které tento fenomén mohou podstatně oslabit.

Úvodním krokem, byť i jen pro částečné řešení otázky bezdomovectví, je nutnost hlubší znalosti vývoje a dějů, které bezdomovectví mohou vyvolávat či usměrňovat. Pro složitost tohoto jevu je evidentní, že není možné nalézat jednoduchá řešení a tíživou otázkou přehlížet, neboť vyjma své komplikovanosti je pro společnost podstatně zatěžující.⁴⁵

Dle mého názoru je nutné vytvoření řádně a efektivně fungující koncepce, která bude schopna proniknout do podstaty tohoto patologického jevu. Právě na základě poznání tohoto jevu je možno následně nalézat účinná řešení.

Musím rovněž souhlasit s Iljou Hradeckým, který ve své publikaci uvádí, že je nutné vymezit a popsat konkrétní individuální kategorie bezdomovectví a pokusit se o zjištění skutečností, ze kterých bychom mohli vycházet a které by byly spojeny s následným vznikem druhového vymezení. Pro vytvoření a možné akceptování setříděných vybraných a již vědecky zobecněných jevů týkajících se bezdomovectví je nutno vést celou řadu rozsáhlých dialogů v rámci nejrůznějších porad, konferencí či odborných posudků. Touto cestou tak lze dospět k vzájemné součinnosti a nalezení společného postoje. V případech, kde konsenzus nalézt možné není, je nutno vynaložit úsilí k dosažení dohody na základě vzájemných ústupků. Bohužel i přes všechna uvedená uvědomění, do současné doby však v této podobě nebyla žádná konkrétní koncepce zformována.⁴⁶

Tedy i přes skutečnost, že metodika řešení bezdomovectví, která by jej pojímala v celé jeho šíři, zohledňovala nejrůznější individuální aspekty a fenomén bezdomovectví tak účinně řešila, fakticky neexistuje. Pokusím se alespoň vymezit několik základních kroků, které se jako možná východiska bezdomovectví jeví.

---

⁴⁵ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 9

⁴⁶ Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007, s. 7

6.1 Preventivní opatření

Jako jedno z prvních a základních východisek v boji proti bezdomovectví se logicky nabízí **prevence**. Je velmi obtížné určit konkrétní preventivní kroky, které by popisovaný sociálně patologický jev ustálily, či předešly jeho samotnému vzniku. Přesto však určitá vodítka ve smyslu prevence přeci jen existují. Může jimi např. být omezování právě těch faktorů, které se na vzniku bezdomovectví nejvíce podílejí (dlouhodobé neplacení nájemného, jedinci opouštějící výchovné či jiné instituce, nezaměstnanost, jedinci u nichž vyvstaly nezvratné a zásadní životní změny). Dále je to snaha a kroky směřující k inkluzi do běžné společnosti těch jedinců, kteří se s tímto problémem mnohdy bez sebemenší pomoci či zájmu potýkají. Onou snahou směřující k inkluzi postižených jedinců je nepochybně kvalitní a včasná reakce institucí, jejich vzájemná kooperace a kvalitní rozhodování ve smyslu dalšího postupu. Není však možné jen doufat ve spásnou činnost těchto organizací, které jsou k boji proti bezdomovectví přímo zřízeny. Je rovněž nutno přihlídnout k možnostem a rozhodování majitelů bytů, především v podobě právnických osob, kterou je například obec. Mnohdy nekompromisní rozhodnutí o odejmutí užívacího práva k bytu často spojené s exekucí pro většinu dotčených rodin znamená konec vlastní existence. Alespoň v takové podobě, jaká jim byla do té doby známa. Jistě není možná přílišná tolerance při neplnění závazků a povinností, ale snížení míry byrokracie a uplatněný lidsko-právní přístup by jistě v prevenci bezdomovectví znamenal výrazný posun. Rovněž projevený zájem obcí při poskytnutí sociálního bytů pro bezdomovce, kteří již prošli určitým resocializačním procesem, vnímám jako absolutně nedostatečný. Jedinec žijící v azylovém domě, kde si řádně své povinnosti plní a projevuje skutečný zájem o vlastní bydlení, se bez pomoci obce k vlastnímu bydlení prakticky nedostane. Kroků prevence bezdomovectví je pochopitelně celá řada, ale výše popisované považuji za nejzásadnější.

Jako významný subproblém bezdomovectví vyvstává nemožnost prokázat svou totožnost, neboť naprostá většina lidí bez domova nedisponuje z nejrůznějších důvodů svými osobními doklady. Pomoc může spočívat v žádosti o vydání nového občanského průkazu bezdomovce, oznámení o jeho ztrátě, pomoc při zajištění průkazu zdravotní pojišťovny apod. Osobně tyto kroky považuji za zásadní pro vytvoření pracovního poměru, přívýdělků nebo možných výplatách sociálních dávek.

6.2 Psychologická péče

Lidem bez domova je však nutno věnovat výrazně větší pozornost, než je jen poskytnutí materiální podpory. Hovořím o **podpoře psychické**. Jistě není tajemstvím, že s příchodem složité životní situace nastupují i další činitelé, kteří jedince v mnoha směrech ovlivňují. Rád bych se zaměřil především na směr psychologický, protože dle mého názoru je psychika bezdomovce pro jeho další konání a prožívání výrazným determinantem. I přesto je však často podceňována a opomíjena. Se ztrátou domova, který vytvářelo alespoň částečnou životní jistotu, člověk mnohdy propadá beznaději, zoufalství a pocitu totálního osamocení. Dlouhodobější působení těchto pocitů může směřovat až k silným depresivním stavům či sklonům k sebevraždám. V rámci případových studií jsem se u jednoho z dotazovaných bezdomovců setkal s myšlenkami, že by snad bylo lepší na tomto světě nebýt.

S případem pokročilého psychického onemocnění jsem se sice u člověka bez přístřeší osobně nesetkal, ale tyto následky spojeny s destrukcí osobnosti mohou nastat, jak ve své publikaci shodně uvádí Matoušek, Koláčková a Kodymová. Tento fakt se poté musí nutně projevit v zevnějšku každého, takto postiženého jedince, o něhož nepečuje jiný člověk.⁴⁷

Uvedené, ale i méně závažné osobnostní změny pak ve většině případů vytvářejí nám všem dobře známý specifický způsob života bezdomovců. Zřídka kdy nejsou bojácní či hypersenzitivní. Mohou mít potíže se sebeovládáním, ztrácejí návyky utvořené během celého životního vývoje a sebevědomí. Důležitou oblastí je pak velmi nízká úroveň právního vědomí, které je pro fungování a orientaci v dnešní společnosti nezbytností.

V rámci teoretické části jsem zjistil, že jistá psychologická pomoc ze strany několika organizací pro podporu bezdomovců nabízena je a je řádně dostupná. Nicméně, provedeným šetřením mezi samotnými bezdomovci formou případových studií jsem došel k závěru, že z mého pohledu velmi podstatná součást pomoci je nabízena spíše okrajově. Není na ni kladen dostatečný důraz. Několika málo jedincům, se kterými jsem hovořil, sice nabídka podána byla, ale ani jeden z nich ji nevyužil. Asi není nutné zmiňovat, že by některým z nich péče psychologa významně prospěla.

---

⁴⁷ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P. Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2005, s. 315-320

„Život v chudobě bývá popisován jako permanentní deprivace (mnohonásobná a hluboká).“⁴⁸

Pomoc psychologa a jeho řádná péče je tedy jedním z prvních návrhů mého řešení tohoto problému, neboť slova „pokud se necítíte dobře, dáme vám adresu, kde najdete psychologa“, jsou jednoduše výrazně nedostatečná.

Psychice lidí bez domova je nutné věnovat zvýšenou pozornost. Duševně nevyrovnaný člověk není schopen přijmout ztracenou životní odpovědnost, sebeúctu a hledat si trvalé zaměstnání, kde by uplatnil své dovednosti. Duševně nevyrovnaný a narušený člověk pak téměř okamžitě končí opět ulici i v případě, že se mu skutečně pomoci v podobě vlastního bydlení dostane.

6.3 Zajištění pracovních příležitostí

Osobně považuji **zajištění pracovní příležitosti** pro jedince bez domova za zásadní v otázce řešení bezdomovectví. Jak uvádí Matoušek, Koláčková a Kodymová, pracovní nabídka by měla být vyústěním kooperace organizací zřízených pro pomoc lidem bez přístřeší a úřadů práce. Jedná se však jen o několik málo vybraných jedinců, kteří jsou klienty organizací a dostanou příležitost se stát jejich samotnými zaměstnanci. Tímto způsobem tak dochází k usnadnění návratu do běžného života jedinců bez kvalifikace nebo jedinců, kteří by nejspíše na trhu práce hledali své uplatnění marně.⁴⁹

Takto zprostředkované zaměstnání se však logicky dotýká pouze velmi omezeného počtu lidí bez domova a jistě by v komplexním pojetí nemělo šanci na výraznější změnu nezaměstnanosti bezdomovců. Proto existují ještě další alternativy zaměstnanosti, které jsou promítnuty formou *chráněných dílen* a *tréninkových pracovišť*. Podstata takovéto podoby zaměstnání musí především zohledňovat potřeby zaměstnávaných jedinců, což se promítá především variabilitou pracovní doby. Pochopitelně se nejedná o klasické zaměstnání, ale ve snížené náročnosti se mu snaží co možní nejvíce přiblížit, např. formou *tréninkových kaváren*. Všichni klienti, kteří nejsou v jiném prostředí schopni své dovednosti uplatnit, pak právě této alternativy využívají. Cílem je pokud možno se přiblížit realitě a připravit tak své neformální zaměstnance na požadavky reálného a nelítostného pracovního trhu.

---

⁴⁸ Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 70

⁴⁹ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 324-328

Jako další varianta možného zaměstnání, pak může být tzv. *sociální firma*. Ta již nevytváří jen umělé prostředí, které se realitě pouze podobá. Jedná se o skutečně fungující společnost, která byla zřízena za účelem zisku v rámci neziskové organizace. Zde se již klient stává zaměstnancem. Je povinen se řídit platnými normami zákoníku práce. Za odvedenou práci mu je pak vyplácena řádná odměna.⁵⁰ Za podstatné rovněž považují zmínit jistý způsob přivýdělku, který je znám i široké veřejnosti. Jedná se o prodej časopisu Nový prostor. Tento druh přivýdělku je založen především na osobním zájmu každého z bezdomovců, který je společně s určitou mírou odpovědnosti velmi žádoucí. Časopis je vydáván denním centrem a redakcí Nový prostor se sídlem v Praze 1 a Brně, která rovněž slouží jako výdejna časopisů pro zaregistrované bezdomovce - prodejce. V rámci registrace jsou budoucímu prodejci vysvětlena všechna pravidla spojená s prodejem časopisu. Splněním základních podmínek je přijat jako prodejce ve zkušební lhůtě. Je mu vystavena registrační karta, kterou má registrovaný prodejce řádně umístěnu viditelně na oděvu. Získané finanční prostředky pak mohou pokrýt základní životní potřeby.

Drobnější pracovní uplatnění ve formě nejrůznějších brigád je pak možno získat přímo kontaktem v nadacích a organizacích o jedince bez domova pečujících. Tyto pracovní činnosti pak nejčastěji sestávají z plnění úkolů na úseku veřejného pořádku, za což je i v tomto případě vyplácena finanční odměna.

6.4 Pomoc prostřednictvím podání informace

V pořadí čtvrtým velmi podstatným krokem v rámci zápolení s jevem bezdomovectví je poskytování informací. K předávání informací klientům by mělo docházet prostřednictvím sociálního poradenství. To může probíhat buďto přímo v intervenčních centrech, nebo prostřednictvím sociálních pracovníků v prostředí dotčených osob, tedy na ulici. Takovéto šíření informací je pak často nazýváno terénními pracemi. V rámci této činnosti má pak docházet k navazování kontaktů mezi terénními pracovníky a rovněž jedinci, kteří služeb intervenčních center nevyužívají. I jim jsou poskytovány potřebné informace týkající se především jejich možných nároků, oprávnění. Rovněž se jim pracovníci center snaží přiblížit práci a význam nadace. Terénní práce jsou využívány zároveň ke sběru dat, která jsou následně

---

⁵⁰ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 324-328

vyhodnocována a v souladu s nimi pak dochází k přijetí potřebných rozhodnutí.

Podle Matouška se pak specifická dobrovolná činnost spojená s poskytováním nejrůznějších variant sociální pomoci zaměřené jak na jednotlivce, tak na celé skupiny jedinců nazývá *streetwork*. Ta má zastávat jakýsi činný element v aktivním přístupu k lidem bez domova.⁵¹

V rámci prováděné případové studie však musím opět konstatovat, že bylo zjištěno, že poskytování informací *lidem z ulice* je na velmi nízké úrovni. Osobně se domnívám, že síla informace má obrovský vliv a význam pro život bezdomovců. Všichni dotazovaní si však právě na přenos informace stěžují. Nemají ponětí o svých právech. Možnosti vyřízení tolik potřebných dokladů či zprostředkování brigád si předávají vzájemně pouze ústně, nebo téměř nečitelně na kousku papíru. V Praze pracuji. Přesto však musím konstatovat, že jsem nikdy nezaznamenal vylepený reklamní leták, který by alespoň základní informaci podával. S terénním pracovníkem se dotazovaní jedinci nikdy nesetkali. Domnívám se, že pokud by přenos zásadních informací fungoval řádně, podstatným způsobem by se to ve formě možného východiska bezdomovectví projevilo. Většina dotazovaných bezdomovců o vyřízení dokladů projevovala zájem.

6.5 Krizová intervence

Mám-li charakterizovat krizovou intervenci, pak musím dát za pravdu Šupkové, která uvádí, že se jedná o činnost pracovníků nejrůznějších sociálních organizací. Spočívá v co možná nejmenší míře zastupování klienta při jakékoliv jeho činnosti. To je jejím účelem, který spočívá ve vytvoření odpovědného a samostatného přístupu k řešení vzniklé situace. Je samozřejmě nutno takto přistupovat prudce individuálně, neboť stejná náročnost požadavků může na každého z jedinců působit výrazně odlišně.⁵²

Velký přínos krizové intervence spatřuji především v tom, že vytváří jakýsi odrazový můstek, kterého každý z jedinců bez domova může či nemusí využít. Poskytuje velmi potřebné informace o vlastních možnostech bezdomovců. Jak jsem zmínil, ty totiž patří v boji s popisovaným fenoménem k zásadním. Jistě se tedy jedná o velmi důležitou formu sociální pomoci v závažné životní situaci.

---

⁵¹ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 242

⁵² Šupková, D., et. Al. *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*. Praha: Grada, 2007, s. 1-62

6.6 Efektivní působení institucí

Státní neziskové organizace, sdružení, nadace a další organizace zřízené za účelem pomoci lidem jsou rovněž bezesporu dalším krokem, který třeba učinit na cestě k návratu do běžného života. Jednotlivé konkrétní typy organizací, jejich služby a pomoc zde již nechci uvádět, neboť této problematice jsem se již v předchozích kapitolách věnoval. Rád bych spíše ve smyslu možného a reálného řešení bezdomovectví upozornil na nedostatky, kterých jsem si v rámci prováděných případových studií nemohl nevšimnout. Musím bohužel konstatovat, že většina organizací není do současné doby připravena poskytovat odbornou a kvalitní péči.

Z jednotlivých výpovědí lidí bez domova vyplývá, že jim určitá péče ze strany nadací věnována je. Jedná se však jen o poskytnutí základních služeb bez vypracovaných speciálních programů, do kterých by dle svých konkrétních potřeb mohli být jednotlivci individuálně zařazováni.

Co však považují za zásadní problém, je neindividuální přístup. Dle mého názoru je nutno se jich samých zeptat, jakou pomoc by každý konkrétní bezdomovec potřeboval. Jen naplněním konkrétní potřeby tohoto kterého jedince mu nejlépe můžeme pomoci v návratu do společenského života. Zásadní problém spatřuji v přístupu nadací k vyřizování osobních či jiných velmi podstatných osobních dokladů. Sociální pracovníci sice skutečně v místě organizace klientovi podají informaci k možnému vyřízení dokladů, ale je naprosto mylné se domnívat, že se bezdomovectvím postižený jedinec skutečně na určený úřad k vyřízení dokladů vydá. Důvody mohou být nejrůznější. Od laxního přístupu až po prostý strach z úředníků a právního jednání. Mnozí z nich zkrátka celému procesu nerozumí. Byrokracie s tímto úkonem spojená jej ovlivní natolik, že tolik potřebné doklady nevyřídí, a to i přesto, že jejich původní záměr byl dobrovolný. I přesto, že vycházel z osobních potřeb a zájmů. Proto bych rád opakovaně upozornil na nedostatečnou individuální péči a přístup, který může mnohdy v jedinci nacházejícím se ve velmi složité situaci znamenat zažehnutí pomyslného plamínku naděje, sebedůvěry, samostatnosti a především vlastní aktivity.

6.7 Služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost

Jako nepostradatelná se jeví pomoc v podobě služeb zaměřených na reintegraci a soběstačnost lidí bez domova. Na procesu reintegrace se asi ponejvíce podílí činnosti prováděné v azylových domech. Zde reintegrovaný jedinec v rámci plnění svých

denních povinností s bydlením v azylovém domě souvisejících přejímá určitou míru odpovědnosti za své jednání.

Za další služby zaměřené na přípravu ke znovu zařazení do společnosti, jak uvádí Matoušek, Koláčková a Kodymová, by mohly být považovány nejrůznější vzdělávací a rekvalifikační kursy. S těmi se však v rámci nabízených služeb sociálních organizací takřka nesetkáme.⁵³

Pomoc ve formě opětovného vytváření a posilování pracovních návyků, sociálních obratností a rekvalifikace považují za důležitý mezník v sociálním vývoji jedince připravujícího se k návratu do řádného společenského života.

6.8 Pomoc v procesu opětovného návratu do společnosti

Posledním krokem v rámci teoretických východisek a možných řešení jevu bezdomovectví je pomoc zaměřená na vlastní resocializaci. Tu osobně chápu především jako pozvolnou opětovnou socializaci a do jisté míry rovněž jako komplex opětovného výchovného a vzdělávacího působení na jedince, u něhož byla působením nejrůznějších negativních vlivů nastavená socializační úroveň snížena. Podstatou je návrat jedince ke způsobu života, jež většinová populace označuje za normální.

Hradecký a Hradecká ve svém díle *Bezdomovství - extrémní vyloučení* pak upozorňují na nutnost nástupu další péče o jedince v podobě resocializačních programů, hned po využití služeb základních. Tyto resocializační programy by se měly projevat zejména v podobě přiměřených pracovních nároků. Od odpovědně jednodušších prací, které se postupným vývojem stanou trvalým pracovním úvazkem. Mnoho lidí běžné společnosti nalézá smysl života v zaměstnání či právě skrze zaměstnání tento smysl objevuje. Nejinak je tomu i u lidí bez domova. V širší podobě zahrnuje také vytvoření nových rodinných vztahů, přátelství a zajištění nezávislého bydlení.⁵⁴

Každá úspěšná resocializace člověka, který v určitém pochmurném období svého života ztratil své pro člověka tolik potřebné zázemí v podobě bydlení, je obrovským úspěchem nejen jeho samého. Je rovněž vítězstvím společnosti, které za jejího drobného přispění bude bývalý bezdomovec opět jako sebevědomý a důstojný člověk prospěšný.

---

⁵³ Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 325

⁵⁴ Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 81-83

Závěr

Svou bakalářskou práci na téma *Sociální aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví - teoretická východiska a možná řešení* jsem rozložil do šesti kapitol.

V úvodní kapitole své práce jsem se snažil o představení a vysvětlení základních pojmů, které s danou problematikou úzce souvisí. Rovněž jejich alespoň částečné osvětlení považuji pro další postup za nezbytný.

Druhá kapitola je věnována formám bezdomovectví, neboť jich tento jev skýtá celou řadu, což se na první pohled může zdát spíše nepravděpodobné. Popis jednotlivých forem nám má napomoci pochopit, že člověk bez domova nemusí být vždy jen otrhaným, zanedbaným a páchnoucím individuem posedávajícím v nádražní hale. Snažím se přiblížit skutečnost, že se tento jev týká i jedinců, kteří se popisovanému modelu bezdomovce absolutně vymykají. Především však chci upozornit na skutečnost, že jedním z opovrhovaných se může za určitých negativních okolností stát každý z nás.

Těmito okolnostmi může být kupříkladu působení sociálně patologických jevů, neočekávané tragické události často vyvolávající závažný fyzický či psychický handicap. Může to být také nevhodný vliv společnosti a rodiny, který i přes svou častou nenápadnost může být ve své konečné fázi o to více škodlivý. O těchto aspektech proto považuji za nezbytné pojednat ve třetí kapitole své práce.

Nedílnou součástí řešení problematiky bezdomovectví jsou nepochybně sociální organizace a jejich služby. Právě na tyto jsem se zaměřil v rámci čtvrté kapitoly. V této souvislosti jsem pak chtěl upozornit nejen na ušlechtilou ideu jejich poslání, ale rovněž na tvrdou práci a nepostradatelnou pomoc jejich jednotlivých pracovníků.

Má práce obsahuje rovněž část praktickou, kterou jsem pro řádné zjištění skutkového stavu věci považoval za nebytnou. Tu jsem provedl přímo mezi lidmi bez domova žijícími v Praze. Její důležitost se ukázala především ve zjištění, že v poskytování sociálních služeb jsou znatelné nedostatky, které se v rámci teorie jeví jako dostatečné. Narážím především na poskytování psychologické pomoci a informovanost bezdomovců.

Za nejpodstatnější, ale zároveň neproblematičtější část své práce považuji kapitolu šestou. V této se snažím předstírat možná řešení a východiska bezdomovectví. V dané problematice nejsem odborníkem a touto problematikou se dlouhodobě nezabývám. Přesto se však domnívám, že se mi prostřednictvím několika drobných postřehů začleněných do oddílu řešení problematiky bezdomovectví podařilo upozornit

na určité nedostatky. Právě tyto skutečnosti by v případě zvýšeného zájmu o jejich naplnění mohly nejen usnadnit život pražských bezdomovců, ale pro mnohé z nich by znamenaly jejich přiblížení k životu *běžné* společnosti. To za jistých okolností může být velký posun na cestě k jejich úplné resocializaci.

Resumé

Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou lidí, jenž se vlivem určitých okolností dostali do závažné situace spojené se ztrátou bydlení. Tímto však jejich potíže mnohdy nekončí. Trnitou cestou lemovanou mnohdy ztrátou vlastní důstojnosti je pak dotčený člověk vytěsněn na okraj společnosti. Zde se již na něho mnohdy jako na člověka nehledí.

Bakalářská práce je proto zaměřena nejen na zjištění aspektů, které nejčastěji k vzniku bezdomovectví vedou, ale taktéž na možná řešení bezdomovectví. Především řešení neblahého bytí některých z nás a s tím spojené poskytování pomoci, poukazuje na míru empatie, solidarity a společenské úrovně naší země.

Teoretickou část jsem věnoval kapitolám, jež nám pomohou se s danou problematikou blíže seznámit. Uvedení forem, kterými se tento jev nejčastěji projevuje, jsem považoval za podstatné. Samotné aspekty, které se na vzniku bezdomovectví podílejí, jsou v mé práci stěžejní, stejně jako činnost institucí, které byly pro snížení následků popisovaného fenoménu zřízeny.

Do práce jsem rovněž zahrnul vlastní terénní šetření, které jsem prováděl osobně mezi pražskými bezdomovci, abych tak mohl vyvodit objektivní závěry, ve kterých se neopírám pouze o teorii.

Cílem celé práce bylo svými zejména praktickými zjištěními v souladu s teorií skutečně nalézt mnohdy opomíjená východiska a řešení otázky bezdomovectví. To se myslím podařilo především tím, že na zjištěné nedostatky jsem ve své práci dovedl upozornit.

Anotace

Autor bakalářské práce: Václav Štulc

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Josef Hrdinka Ph.D.

Instituce: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Název diplomové práce: **Sociální aspekty podílející se na vzniku bezdomovectví -
teoretická východiska a možná řešení**

Má bakalářská práce, jak již to z názvu vyplývá, je zaměřena na skutečnosti, které mohou být příčinou tohoto, že člověk je pro své majtkové poměry a neblahou bytovou situací vytěsněn až na okraj společnosti. Mj. jsem chtěl na základě získaných informací vyvrátit či potvrdit hypotézy, které jsem si v úvodu své práce stanovil. Na základě teoretických poznatků i vlastního šetření jsem se rovněž pokusil pojmenovat opomíjené způsoby práce s lidmi bez domova. Jejich naplňování by pak na možné řešení bezdomovectví a jeho snižování mohlo mít pozitivní vliv.

Klíčová slova

bezdomovectví, fenomén, sociální aspekty, sociální vyloučení (exkluze), příčiny, operační kategorie, forma, chudoba, východiska, patologický jev, společnost, bydlení, životní situace, organizace, řešení

Anotation

Author of Baccalaureate thesis: Václav Štulc

Baccalaureate Thesis Supervisor: PhDr. Josef Hrdinka, Ph.D.

Educational Institution: Thomas Baťa University in Zlin, Faculty of Humanities,
Institut of Interdisciplinary Studies Brno

Thesis Title: Social Aspects of the rise of Homelessness - Theoretical Background
and Possible Solutions

My Baccalaureate thesis - as is emanating from the title - is concentrating on possible causations of reality, that on account of reduced property circumstances or housing shortage, some people are displaced at the very edge of society. On the grounds of acquired information I tried to confirm or confute an hypothesis I determinate in thesis introduction. On the basis of theoretical findings as well as from results of my investigation I tried also to denominate an neglected approaches of homeless people handling. Realization of sugested ways could have a possitive impact on resolving and reducing the homelessness problem

Keywords

homelessness, a phenomenon, social aspects, social exclusion, procuring causes, operational cathegory, paradigm, poverty, basis, pathological phenomena, society, habitation, life conditions, organization, solutions.

Seznam použité literatury

1. Černý M. *Rodina a dědičnost*. 1. Vyd. Praha: Avicenum, 1971, 316 s. 735-21-08/31.
2. Girtler, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 99 s. ISBN 80-210-2728-2.
3. Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
4. Hradecký, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. 1. Vyd. Praha: Naděje, 2007, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
5. Koukolík, F., Drtilová, J. *Vzpouza deprivantů - O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. 1. Vyd. Praha: Makropolus, 1996, 303 s. ISBN 80-901776-8-9.
6. Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 247 s. ISBN 80-85850-61-3.
7. Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2003, 287 s. ISBN: 80-7178-549-0.
8. Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P. *Sociální práce v praxi*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-X.
9. Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*. 1. Vyd. Praha: Triton, 2008, 96 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
10. Sekot, A. *Sociologie v kostce*. 3. Vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. ISBN 80-7315-126-X.
11. Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. Vyd. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
12. Šupková, D., et. Al. *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2007, 62 s. ISBN 978-80-247-2245-0.
13. Vykopalová, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

Další zdroje:

14. Hradecká, V., Hradecký, I. *Cíle a poslání*. Praha: Naděje, 1996, 63 s.
15. Hradecký, I., Nedělková, M. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4. 3. 1998*. Praha: Naděje, 1998, 43 s. ISBN 80- 902292-3-9 43.
16. Kolektiv autorů, *V Praze bez domova*. Praha: Centrum sociálních služeb, 2009, 96 s.
17. Watson - Jones, E. *Výroční zpráva 08 - Srdce Bohu, ruce lidem, Armády spásy*, 2009, 75 s.
18. <http://www.csspraha.cz> ze dne 25. 1. 2010
19. <http://www.diakonieccc.cz> ze dne 25. 1. 2010
20. <http://www.mpsv.cz> ze dne 5. 2. 2010
21. <http://www.nadeje.cz> ze dne 7. 2. 2010